

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра української мови

«Допущено до захисту»

В. о. завкафедри

_____ Колоїз Ж. В.

Реєстраційний № _____

Протокол № _____

«___» _____ 2019 р.

«___» _____ 2019 р.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСИКИ СПРИЙНЯТТЯ
У ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА

Кваліфікаційна робота студентки
факультету української філології групи
УПФм-14 другого (магістерського) рівня
спеціальності 014.01 Середня освіта
(українська мова та література),
додаткової спеціальності –
практична психологія
Куліш Ганни Вікторівни

Керівник: кандидат філологічних наук,
доцент **Іншакова І. О.**

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Кривий Ріг – 2019

АНОТАЦІЯ

Куліш Г. Особливості функціонування лексики сприйняття у творчості Михайла Стельмаха : рукопис. Кривий Ріг, 2019. 69 с.

У кваліфікаційній роботі досліджено структурно-семантичні та функціонально-стилістичні особливості перцептивної лексики (одоративної та колірної), засвідченої у творчому доробку М. Стельмаха, зокрема розкрито зміст понять «лексика сприйняття», «одоративна лексика» та «кольоративна лексика», виявлено склад сенсорної лексики у творах письменника, окреслено принципи класифікації перцептивної лексики в сучасному мовознавстві, проаналізовано функціонально-стилістичні особливості лексики сприйняття в межах художнього тексту, схарактеризовано роль розглядуваної лексики в ідіостилі письменника.

Ключові слова: перцептивна лексика, одоративна лексика, кольоративна лексика, художній текст, індивідуальний стиль.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКИ СПРИЙНЯТТЯ	7
1.1. Поняття про лексику сприйняття.....	7
1.2. З'ясування семантики поняття «одорична лексика»	10
1.2.1. Проблема дослідження запаху в науковій літературі.....	13
1.2.2. Принципи класифікації одоративної лексики.....	15
1.3. Кольороназви як об'єкт лінгвістичних досліджень.....	17
1.3.1. Основні підходи до диференціації кольоративів.....	20
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКИ СПРИЙНЯТТЯ У ПРОЗІ М. СТЕЛЬМАХА	24
2.1. Особливості функціонування кольоролексем у творах М. Стельмаха.....	24
2.2. Класифікація запахової лексики за джерелом походження.....	40
2.3. Класифікація одоративної лексики за частиномовною належністю.....	42
Висновки до розділу 2.....	46
РОЗДІЛ 3. СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСИКИ СПРИЙНЯТТЯ У ТВОРАХ М. СТЕЛЬМАХА	48
3.1. Стилiстичні особливості кольоративів.....	48
3.2. Стилiстичні особливості запахової лексики.....	53
Висновки до розділу 3.....	55
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67
ДОДАТКИ	68

ВСТУП

Мова певним чином відображає процес пізнання людиною дійсності. Початковим етапом цього процесу є сприйняття. Через відчуття людина отримує знання про навколишній світ.

Будь-який із феноменів оточуючого світу спочатку сприймається органами відчуттів (його або бачать, або чують, або відчують), далі він логічно осмислюється, відбувається його категоризація. У вітчизняному та зарубіжному мовознавстві останні кілька десятиліть спостерігається підвищений інтерес до феномену перцепції та відповідної лексики.

Лексика сприйняття є вагомим компонентом мовних картин світу, оскільки саме на основі чуттєвої інформації про світ відбувається концептуалізація дійсності на площині тієї чи тієї мови.

У мовознавстві перцептивну лексику проаналізовано в різних аспектах, а саме: теоретичному (В. Даниленко, А. Кузнецова, Г. Рuzіна); стилістичному (Н. Григор'єва, С. Жаркова, В. Житкова, С. Павлова, В. Сальнікова); зіставному (А. Бубирева, Пак Сон Гу, О. Рахімова).

Вивчення лексики сприйняття у творах письменників дає змогу дослідити особливості вживання такої одиниці, спираючись на багатий фактичний матеріал, а також розв'язати ряд проблемних питань стосовно цього поняття.

Актуальність нашої магістерської роботи зумовлена тим, що лексика сприйняття знаходиться в руслі антропоцентричної парадигми, яка на сьогодні закріпилася у мовній науці. Перцептивна лексика вимагає постійного вивчення з тієї причини, що вона дозволяє наблизитися до розуміння принципів формування національної та індивідуальної мовної картини світу.

Не втрачають актуальності й дослідження, присвячені мові художньої літератури та ідіостилю письменника. У нашій роботі є ряд спостережень за ідіостилем М. Стельмаха та особливостями його прози.

М. Стельмах – відомий український письменник, драматург, фольклорист. Його творчий доробок складають переважно прозові твори, у межах яких представлено різні зразки перцептивної лексики.

Мета наукової праці – визначення структурно-семантичних та функціонально-стилістичних особливостей лексики сприйняття, засвідченої у творчому доробку письменника.

Для досягнення окресленої мети розв'язували такі **завдання**:

- 1) розкрити зміст поняття «лексика сприйняття»;
- 2) виявити склад сенсорної лексики у прозі М. Стельмаха;
- 3) проаналізувати структурно-семантичні особливості лексики сприйняття у творах письменника;
- 4) дослідити принципи класифікації перцептивної лексики в сучасному мовознавстві;
- 5) проаналізувати функціонально-стилістичні особливості лексики сприйняття в межах художнього тексту, схарактеризувати роль розглядуваної лексики в ідіостилі письменника.

Об'єктом дослідження стала лексика, яка відображає сприйняття за допомогою органів відчуття.

Предметом наукової праці є структурно-семантичні та функціонально-стилістичні особливості лексики сприйняття, зокрема одоративної та кольоративної, засвідченої в межах відповідних зразків письменницького доробку.

Джерельною базою послужили прозові твори М. Стельмаха, а саме: «Гуси-лебеді летять», «Чотири броди», «Велика рідня». Картотека, укладена на основі опрацьованих художніх текстів, нараховує понад 450 мовних одиниць.

Основні методи дослідження:

- 1) теоретичний аналіз (опрацювання наукової літератури задля дослідження поняття «лексика сприйняття»);

2) теоретичний синтез (узагальнення теоретичних відомостей про сенсорну лексику);

3) системний аналіз (добір фактичного матеріалу та його впорядкування);

4) критичний аналіз (дослідження основних підходів до класифікації перцептивної лексики);

5) описовий метод (опис структурно-семантичних та функціонально-стилістичних особливостей лексики сприйняття).

Наукова новизна дослідження полягає у проведенні самостійного комплексного аналізу лексики сприйняття прозової творчості М. Стельмаха. У науковий обіг вводиться новий мовний матеріал, робляться нові спостереження над особливостями мови і стилю письменника. Вперше на базі системно-функціонального підходу проводиться різноаспектний аналіз вживання перцептивної лексики в трьох образах для дослідження творчості: «Гуси-лебеді летять», «Чотири броди» та «Велика рідня».

Теоретичне та практичне значення магістерської роботи полягає в тому, що авторові вдалося поглибити, доповнити мовознавчу теоретичну думку. Отримані результати можуть бути використані в практиці викладання вузівських курсів «Сучасна українська літературна мова», «Стилістика», при розробці спецкурсів і спецсемінарів відповідної тематики, при подальших дослідженнях мови та стилю М. Стельмаха, а також при підготовці шкільних уроків за творчістю письменника.

Із теми дослідження є публікація: Куліш Г. Функціонування одоративної лексики у творах М. Коцюбинського. *Східнослов'янська філологія: здобутки та перспективи* : збірник матеріалів X Всеукраїнської студентської наукової інтернет-конференції. Кривий Ріг, 2019. Вип. 10. С. 99–102.

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури (76 позицій), списку опрацьованих джерел (3 позиції). Повний обсяг дослідження – 69 сторінок, із яких 59 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКИ СПРИЙНЯТТЯ

1.1. Поняття про лексику сприйняття

Лексика сприйняття (перцептиви) становить тематичний клас слів на позначення різних аспектів перцептивно-інформаційного стану людини, тобто внутрішнього (інформаційного) стану, який відображає умови її перцептивного буття або зміну таких умов [15, с. 37].

За визначенням О. Деменчука, тематичний клас перцептивів, або ж лексику відчуття, складають «номінації, пряме номінативне значення яких містить смисловий компонент, що вказує на перцептивно-інформаційний стан людини», наприклад, компоненти ознакових номінацій «відчувати», «сприймати», «звучати»; компоненти предметних номінацій «відчуття», «сприйняття», «звук» та ін. [18, с. 42].

Як тематичний клас слів, що відбивають оцінні стратегії людини, перцептивна лексика була предметом аналізу:

1) функціонування системи відчуттів людини (гедоністична оцінка – перцептиви на позначення сенсорних відчуттів типу смачний, ароматний, мелодійний і т. ін.);

2) ментальних операцій, що супроводжують сприйняття (епістемічна оцінка – перцептиви предикатиційної настанови на зразок чути, бачити, відчувати тощо);

3) просторового положення спостерігача (просторова оцінка – номінації, що вказують на норму, яка визначає просторову кваліфікацію об'єкта сприйняття, наприклад: удаліні, недалеко, поряд тощо);

4) інтерпретації зовнішніх ознак предмета або людини (експерієнціальна оцінка – похідні на зразок жахливий, сумний, хворий вигляд і т. ін.) [75, с. 60].

Тематичний клас перцептивів складають номінації, пряме номінативне значення яких містить смисловий компонент, що вказує на перцептивно-

інформаційний стан людини. Для ознакових перцептивів такими є компоненти «відчувати», «сприймати», «звучати», «виднітися», «блискати» і т. ін., для предметних – «відчуття», «сприйняття», «колір», «звук», «запах» і т. ін. У цьому значенні використовуються видові номінації, що об'єднують групи слів на позначення: кольору («кологративи»: білий), запаху («одоративи»: запашний), смаку («густативи»: солодкий), звука («аудіативи»: шум), дотику («тактильні номінації»: твердий), температури («температурні номінації»: холодний), «м'язового відчуття», положення та переміщення тіла у просторі («кінестетиви»: запаморочення голови), світлових коливань («осцилятиви»: мерехтіти), фізіологічних реакцій («фізіологічні номінації»: біль), візуальних стратегій («візуальні номінації»: видимий) і т. ін. [75, с. 71].

Виходячи з цього, науковці поділяють лексику сприйняття на такі класи:

1) одоративна (запахова, одорична, ольфакторна) – лексика, у своєму значенні співвідносна з об'єктивними нюховими враженнями;

2) кологративна (хроматична) – лексика, у своєму значенні співвідносна з об'єктивними зоровими враженнями;

3) густативна (смакова) – лексика, основною характеристикою якої є смакові відчуття;

4) осцилятивна – лексика, яка позначає ситуації наочного руху (світлових коливань) типу блискати, мерехтіти, блимати, мигати [76, с. 351].

Загальні питання вивчення лексики сприйняття, її роль у мовній картині світу є предметом дослідження в роботах таких мовознавців, як: П. Даниленко, А. Кузнецова, І. Рузіна, К. Рябцева, А. Селеманова, В. Яцковський. Науковці розглядають як семантику сприйняття загалом, так і сприйняття окремих органів відчуттів.

Зорові сенсоризми досліджено у працях Т. Пастушенко, А. Пермінової, К. Тулюлюк. Слухову лексику аналізувала С. Ігнатєва.

Одоративи були об'єктом розгляду І. Бабій, В. Дятчук, І. Іншакової, С. Форманової. Смакові (густативні) сенсоризми проаналізовано у статтях

М. Борисенко, К. Гладченко, М. Петришин, Т. Семашко. Тактильні слова в художніх творах вивчала Т. Яблонська.

Дослідниця перцептивної лексики в мовній картині світу К. Гладченко зазначає: «Картина світу, фрагментами якої є концептуальна й мовна картини, – це модель реального світу, що формується на когнітивному рівні, універсальному для всіх, і відображається в конкретній мові в залежності від досвіду носіїв цієї мови» [15, с. 37].

У монографії «Лінгвістика впливу», співавторами якої є В. Різун, В. Корнеєв та Н. Непийвода, а також у статті Н. Непийводи «Інтерактивна стилістика» зазначено, що людина сприймає світ по-різному: візуал – зором, аудіал – слухом, кінестетик – відчуттям, раціонал – логікою [67, с. 35].

Праці, які присвячені питанням зіставного опису перцептивної лексики в різних мовах, представлені дослідженнями Ж. Бубиревої, Пак Сон Гу, О. Рахімової.

Дослідження таких науковців, як Н. Григор'єва, С. Жаркова, С. Павлова, В. Сальнікова присвячені стилістичним аспектам вивчення перцептивної лексики та особливостям її використання у творах конкретних авторів.

«Кожна людина з наявної в її рідній мові лексики підсвідомо вибирає й застосовує слова і вислови, характерні для її домінантної репрезентаційної системи» [67, с. 76]. Репрезентаційну систему розтлумачено як «спосіб сприймання навколишнього світу й зберігання в мозку сприйнятої ззовні інформації». Домінантну репрезентаційну систему автора допомагають виявити сенсорно позначені патерни (слова і словосполучення, характерні для мовців з візуальною, аудіальною, кінестетичною і раціональною системами) [67, с. 78].

У вивченні перцептивної лексики можна виокремити три основних напрямки:

- 1) розгляд лексики сприйняття як засобу когнітивної категоризації;
- 2) зіставлення перцептивної лексики в різних мовах;
- 3) аналіз перцептивної лексики як засобу формування стилів.

Найпершим контактом людини з навколишньою дійсністю, через який концептуалізується та інтерпретується за допомоги органів чуття вся інформація, є сенсорне сприйняття [11, с. 14]. Лексичні одиниці сенсорного сприйняття К. Тулюлюк тлумачить «як авторські лінгвістичні засоби, що сприяють досягненню образності та чуттєвості зображення й відтворення подій, персонажів, ідей в художньому творі» [72, с. 18]. Сенсоризми як лексика чуттєвого сприйняття означають та вербалізують пізнавально-перцептивну діяльність людини.

Серед представлених класів перцептивної лексики за можливістю різноаспектного стилістичного функціонування для аналізу ми обрали одоративну та кольоративну.

1.2. З'ясування семантики поняття «одорична лексика»

За психологічним словником подається тлумачення: «Запах – відчуття, що виникає при дії пахучих речовин на рецептори слизової оболонки носової порожнини. Зазвичай, запахи характеризуються через речовину, яка викликає це відчуття» [65, с. 178].

Культурна сенсорика сьогодні викликає зацікавленість, оскільки деякі органи чуття, зокрема нюх, часто лишаються поза уваги. Через фізіологічні, культурні традиції нюх в історії людства було витіснено «на периферію» й віднесено до «тваринних» відчуттів, віддаючи перевагу зору, слуху.

Запах – конкретна властивість тієї чи тієї реалії, яка в сучасній свідомості віддзеркалюється через нюхове відчуття. Його вплив, різноманітність відчуттів відбивається в мові [63, с. 16].

Виокремлюються в одоративній складовій світу об'єкти та суб'єкти. Об'єкти – джерела запахів, живі істоти, предмети, що виділяють запахи: люди, тварини, рослини, хімічні речовини, їжа, напої та ін. Нюхові характеристики в семантиці слів найчастіше використовуються під час опису

назв рослин та інших рослинних організмів, найменувань різних речовин, рідин, хімічних елементів, рідше – найменувань тварин [35, с. 216].

Сенсорна лексика, зокрема запахова, є надзвичайно багатим та малодослідженим засобом вираження художнього образу. Вплив цих запахів, різноманітність відчуттів відбивається в мові. Мова не надто щедра на засоби вираження палітри запахів, які існують у природі. Це компенсується багатством асоціативних образів, уявлень, форм вираження. Одоративи – засіб, що підсилює емоційне сприйняття художнього твору поряд із відчуттями зору, слуху, смаку, дотику [34, с. 54].

Існує небагато одоративної лексики, широко використовуються вторинні номінації, похідні від перших, або запозичені.

Лексеми на позначення запаху часто розглядаються в трьох аспектах: походження, значення, уживання.

Останнім часом з'явилися нові науки, що вивчають запах і нюх: у природничих науках – *одорологія* (від *лат. odor-* – запах) – наука про природу й механізм утворення запахів, про способи їх розпізнавання та використання; *ольфактроніка* (від *лат. olfactorius* – запашний, нюховий, що належить до галузі сприйняття запахів), тобто наука про запахи, що досліджує можливості застосування запаху в побуті, у повсякденному житті, у промисловості; *ольфактометрія* (від *лат. olfactorius* – запашний, нюховий і *metria* – вимірювання) юридична й медична, предметом якої є гострота нюху. Із 2006 у лінгвістичній науці введений термін *одористика*: «Під одористикою ми розуміємо науку, що вивчає запахи в різних галузях науки: лінгвістиці, психолінгвістиці, соціолінгвістиці, етнолінгвістиці тощо» [30].

Термін *одоративна лексика* вперше з'являється в роботі В. Сидельникова. Лінгвіст не коментує лексему, контекст пояснює її найближчий еквівалент – запахова лексика. У роботі досліджується одоративна (від *лат. odor-* – запах) лексика, у своєму значенні співвідносна з об'єктивними нюховими враженнями. Цей термін використовує в роботі й Л. Пастухова.

Словникової дефініції *одоричний* не зафіксовано, хоч зміст цілком зрозумілий через латинський корінь. Цей термін побутує в роботах лінгвістів та літературознавців (О. Дроботун, Л. Житков, І. Ракович, О. Свинцицька та ін.). Лексичні одиниці, до змісту яких входить категорійно-лексична сема «запах», деякі лінгвісти, зокрема Н. Павлова, позначають терміном *одоронім*. Отже, одороніми – безпосередні позначення запаху: іменники (*аромат, запах, дух, сморід*), прикметники (*ароматний, запашний, духмяний*), прислівники (*ароматно, духмяно*), дієслова (*нюхати, смердіти*). Л. Васильєв позначає лексичні одиниці з семою «запах» спеціальним терміном *одоратив*, проте деякі дослідники вказують на обмеженість такого терміна при комплексному підході дослідженого матеріалу, бо він стосується лише предикатної, переважно дієслівної лексики [35, с. 216].

О. Дроботун послуговується терміном *одористика*, наголошуючи, що основним напрямком цієї науки є мовний розгляд лексики запаху.

Із коренем ольфакт- зафіксовані терміни ольфакторний і ольфактивний. Зокрема, В. Сидельников уживає ці терміни як синонімічні. О. Дроботун подає таке тлумачення: «Нюховим, або ольфакторним, найменуванням у роботі називається сприйняття пахучих речовин» [23, с. 145].

Під час аналізу літератури ми зробили висновки, що в більшості робіт немає чіткого розмежування термінів *одоративний, одоричний, ольфактивний, ольфакторний*. М. Одинцова подає відповідні тлумачення: *одоричний* є найширшим найменуванням усього, що належить до поля «запах», і пов'язаний із позначенням як ознаки, так і сприйняття запаху; *одоративний* – синонім до слова *запаховий*, тобто позначає запах. Усі одиниці одоративної лексики належать лексико-семантичному полю «запах-властивість»; *ольфакторний* використовують при описі одиниць, із якими пов'язана характеристика здатності людини сприймати та розпізнавати запах, синонім слову *нюховий*.

1.2.1. Проблема дослідження запаху в науковій літературі. Довкілля людина осягає за допомогою зовнішніх чуттів: зору, слуху, дотику, смаку, нюху. Дослідниками доведено, що всі запахи емоційно забарвлені, можуть впливати на перебіг думок (А. Бронштейн, В. Гулімова, О. Дроботун, А. Мінор, С. Рязанцев) [63, с. 17].

Сенсорику людини вивчали ще в часи античності (Аристотель, Демокрит, Епікур, Платон та інші). Характеристику чуття з погляду його впливу на естетичне сприйняття світу аналізували Ю. Лотман, М. Пруст. Проблеми сприйняття активно досліджували фізіологи, психологи, філософи: Н. Бернштейн, Н. Соколов, М. Хайдеггер та ін. [71, с. 33].

Сутність процесів чуттєвого й раціонального пізнання людиною довкілля вивчали Б. Ананьєв, Г. Костюк, О. Леонтьєв, вплив ароматів на психофізичний стан людини досліджували В. Аршанський, С. Гамаюнов, Л. Дудченко, Н. Макачук, Н. Холодний та ін.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники розглядають одоративний складник довкілля та його вплив на людину. Аромат у європейській культурі проаналізовано в працях з історії культури, естетики, мовознавства, літературознавства, філософії (Р. Барт, Г. Башляр, О. Булова, І. Ільїн, Н. Кемпбелл, В. Малахов, Ц. Тодоров).

Одоративний складник довкілля в мові, мистецтві розглядали М. Велер, В. Виноградов, Ж. Деріда, В. Дятчук, О. Потебня, В. Сидельников.

Проблема вираження словами запахових відчуттів здавна цікавила й майстрів слова, і мовознавців.

Лексика лексико-семантичного поля «запах» досліджувалася лінгвістами (А. Житков, І. Карпов, Н. Ніколіна), літературознавцями (С. Джимбінов, В. Приходько), методистами (Л. Зарубіна, Н. Полякова). Питанням структурування простору одоричної лексики присвячені наукові розробки Л. Гейко, О. Дроботун, О. Жаркової, А. Житкова, І. Котеньової, В. Лещенко, Н. Павлової, Л. Пастухової, О. Свинцицької, В. Сидельникова та ін.

Функціонування лексики із семою «запах» у мові, мовленні й тексті розглядається в дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук Н. Павлової. Це пов'язано з ґрунтовними дослідженнями лексичних систем, семантичних полів. Дослідниця, аналізуючи лексику з семою «запах» у мові, мовленні, тексті, виокремлює 15 диференційних сем «характеристика запаху» і 4 лімітуючі семи «запах» [63, с. 14].

С. Корчова-Тюріна у своїй дисертації досліджує феномен аромату як культурний складник одоративного фону навколишнього світу, форми його сенсорної репрезентації, особливості функціонування і прийняття одоративної інформації в європейській культурі, науці й філософії. Автор стверджує, що «нюх здатен сам не тільки добудовувати інформацію, що сприймається, до стану цілісності, але й сприяти трансляції і транспортуції культурних смислів» [45, с. 68].

В україністиці ґрунтовно проаналізувала одоративну лексику, її стилістичні можливості В. Дятчук. Вона визначила три архісеми: виділення запаху, розповсюдження запаху та сприймання запаху [25, с. 34]. В. Дятчук зауважує: «...мова виробила цілий ряд синонімічних засобів, щоб передати відтінки сприймання запаху, поширення його в повітрі або виділення» [25, с. 33]. Учена також виділяє конструкції, що передають активну дію запаху на органи чуттів. До них належать такі, у яких центром виступають дієслова бити (ударити, забивати), лоскотати (залоскотати, полоскотати), ловити, втягати, вбирати, шпигати, що поєднуються, зазвичай, не з назвою особи, що сприймає запах, а з назвами органів чуттів (ніс, ніздрі) та частинами тіла (горло, груди, обличчя, голова та ін.). Дієслова зі значенням передачі запаху (залити, розливати, видихати, віддавати, пускати, сіяти, бризкати тощо) поєднуються з відповідними іменниками, а також можливими прикметниками, «...які дають нові відтінки словесного живописання, надаючи явищам природи властивостей живих організмів, внаслідок чого створюються образні, метафоричні картини» [25, с. 35].

В. Дятчук, Л. Пустовіт у роботі «Семантична структура й функціонування лексики української літературної мови» за основу розподілу слів на позначення запаху взяли морфологічний критерій. Кожна частина мови, як правило, утворює свій семантичний ряд [25, с. 144].

1.2.2. Принципи класифікації одоративної лексики. Перші класифікації запахів з'явилися ще в період античності. З погляду психології, авторами найвідоміших класифікацій запахів є Ч. Шерінгтон, Г. Цваардемакер, Крокер і Хендерсон, З. Хенінг.

Однією з перших вважається система, яку розробив у XVII ст. шведський ботанік-систематик К. Лінней як допоміжний засіб для класифікації рослин. Вона містила сім категорій запахів:

- ароматичні (червона гвоздика);
- бальзамічні (лілея);
- амброзіальні (мускус);
- цибулеві (часник);
- псячі (валер'яна);
- відштовхуючі (деякі комахи);
- нудотні (падла) [39].

Найвідомішою вважається класифікація голландського отоларинголога Г. Цваардемакера, який розширив схему Ліннея і доповнив її двома новими класами, як-от:

- 1) ефірні (фруктові й винні);
- 2) ароматичні (прянощі, камфара);
- 3) бальзамічні (квіткові запахи, ваніль);
- 4) амбромускусні (мускус, сандалове дерево);
- 5) часникові (часник, хлор);
- 6) пригорілі (смажена кава, креозот);
- 7) псячі або каприлові (сир, протухлий жир);
- 8) відштовхуючі (блошиці, беладонна);

9) нудотні (фекалії, трупний запах) [40].

Крім зазначених класифікацій запаху, найбільш популярними вважаються такі:

– класифікація Хеннінга визначає шість основних запахів: ароматні, ефірні, пряні, смоляні, палені й гнильні;

– система Крокера-Хендерсона складається лише з чотирьох основних запахів: ароматний, кислий, горілий і каприловий (або козлячий);

– стереохімічна модель Еймура визначає сім: камфарний, ефірний, квітковий, мускусний, м'ятний, їдкий, гнильний [62].

Відома дослідниця Л. Ставицька класифікувала запахи за джерелом походження на шість функціональних груп:

1) запахи природи (квітів, фруктів, овочів тощо; запахи водного простору);

2) запахи цивілізації (парфумів, урбаністичного середовища (хімії, предметного світу, туалетів);

3) людські запахи (чоловічі та жіночі);

4) запахи їжі, напоїв;

5) інші запахи;

6) абстрактні назви [70, с. 76].

Традиційно дослідники виділяють два типи одоративної номінації. Перший із них пов'язаний з конкретним, реальним запахом на зразок: пахне яблуками, запахло квітами, пахне свіжою випічкою та ін. Такі номінації мають якісно-означальне значення, тому що репрезентують запах без будь-яких інших навантажень. Вони відтворюють запах людини, тварини, житла, їжі, напоїв тощо.

Другий тип номінації не пов'язаний з реальними запахами описуваних об'єктів, яким взагалі не властива ознака запаху. Тоді варто говорити про переносне вживання, метафоризацію.

Утім, попри загальну відомість, жодна класифікація запахів не є універсальною через наявність суб'єктивних і асоціативних елементів.

1.3. Кольороназви як об'єкт лінгвістичних досліджень

Розпізнавання колірної ознаки відбувалося ще в давні часи, про що свідчить загальна назва колір, яка відома з латинської мови і має такі значення: 1) «барва», «забарвлення»; 2) «колір (обличчя)»; 3) «мовне забарвлення», «мовний колорит» [14, с. 58].

Серед філологічних досліджень першим зацікавився кольорами німецький письменник Й. Гете, який досліджував символічність кольороназв у культурах народів світу на основі асоціацій. Сформовані висновки мали значний вплив на дослідження Дідро, Гегеля, Шопенгауера й дали початок психологічному напрямку дослідження кольору [4, с. 23].

Останні 30–50 років у східнослов'янському мовознавстві значно посилюється інтерес лінгвістів до кольоронайменувань. Автори досліджують історію кольороназв, процес формування їхніх груп, склад у різні періоди розвитку мови, визначають співвіднесеність кожного найменування кольору з предметом-еталоном [33, с. 173].

У своєму широкому трактуванні, колір – явище фізичного світу, що сприймається органами чуття людини і перетворюється у зоровому аналізаторі головного мозку в знайомій кожній людині відчуття кольоровості [71, с. 46].

Спроби трактування поняття «колір» є в сучасній українській лінгвістиці. О. Крижанська пропонує тлумачити колір як абстраговану, усвідомлену та загальну сторону предмета, яка в ньому знаходить здійснення, але не належить йому неодмінно і, як загальне, може належати всякому явищу чи предмету [49, с. 23].

У мовознавстві при вивченні лексем на позначення кольору виокремлюють основні напрями: функціональний, лексико-семантичний та тісно пов'язаний із ним когнітивний, граматичний, порівняльний та історичний.

Кольороназви вживалися для уточнення семантики конкретних термінів кольору або побудови систем кольоропозначень у різних мовах, виокремлення семантичних полів, етимології та історії мови, проблеми мови та мислення, дитячого мовлення та ін., активно залучалися кольороназви при аналізі художніх засобів мови письменника.

Одну з перших спроб розглянути кольоропозначення як лінгвістичну реалію було здійснено у праці Б. Берліна та П. Кея «Основні колірні терміни: їх універсальність та еволюція», де було обґрунтовано розподіл колірної лексики на основні та похідні колірні терміни, а також наведено закономірності розвитку візуально-мисленнєвого сприйняття колоративного феномена свідомістю людини [5, с. 19].

Основою для виникнення назв колоратив, кольористична лексика стали терміни колір, кольорит, використані в живописі. Зокрема термін кольорит містить у собі значення цілісного, сукупного взаємозв'язку кольорів для впливу на емоційно-чуттєву сферу пізнання людиною світу [52, с. 16].

У мовознавчій літературі існує проблема уніфікації мовознавчих термінів і наводяться такі слова: кольороназва, назва кольору, кольорозначення, колірний термін, ім'я кольору, кольоронайменування, колірний прикметник, колоратив, кольоронім, колірний епітет, кольористична лексика, okazіоналізм-хроматонім, хроматизм тощо (А. Критенко, І. Бабій, І. Ковальська, Берлін та П. Кей, О. Кучерук, О. Паливода, С. Циганова, М. Чікало, А. Швець та ін) [51, с. 103].

Семантична структура назв кольору перебуває в русі, ускладнюється іншим змістом. Джерелом виникнення кольороназв є полісемія (використання назв предметів, об'єктів природи з певним забарвленням для утворення нових назв кольору); лексико-морфологічні засоби (складні слова, спеціальні слова для передачі відтінків); запозичення [2, с. 15].

Лексико семантичне поле колоративів складається з ядра (первинний шар лексики – пряма номінація, співвідносний із хроматичним і ахроматичним спектрами) й периферії – вторинні номінації кольорів, композити,

фразеологізми. Розмаїття кольорів, яке сприймається нашою зоровою системою, називають «кольоровим спектром» [51, с. 99].

Кольороназви досліджувалися мовознавцями в різних аспектах. Зокрема тематичні зв'язки слів, роль тематичних словесних груп у системі лексики аналізує А. Критенко [51, с. 100].

А. Іншаков у своїй монографії «Історія кольоративів української мови» здійснив комплексний опис формування та розвитку системи основних назв кольорів української мови XI–XXI ст. На думку мовознавця у східнослов'янському мовознавстві традиційно визначають 11 провідних термінів-кольоропозначень, які й закріпилися як визначальні складові колірної номенклатури української мови: білий, чорний, червоний, синій, жовтий, коричневий, зелений, фіолетовий, рожевий та помаранчевий [33, с. 145].

О. Дзівак ґрунтовно досліджує лексико-семантичні структури назв кольорів у сучасній українській мові, виходячи з того, що кольори, які існують у природі, становлять тривимірну систему, тобто кожен колір може змінюватися в трьох напрямках: за колірним тоном, насиченістю і яскравістю [21, с. 27].

Дослідження Л. Ставицької присвячене естетичній функції колірних позначень. Авторка виокремлює кольоративи як активно функціонуючий шар лексики в поетичній мові, беручи при цьому до уваги художньо-поетичні традиції та стилі, зокрема символізм, неоромантизм, імпресіонізм [70, с. 23].

І. Ковальська у своєму дослідженні акцентує увагу на особливості функціонування кольороназв у мікро- та макротекстах, а також як впливає виконувана ними функція на значення самого кольоратива.

Проблема кольоропозначень розглядається в різних аспектах: порівняльне мовознавство (О. Коваль-Костинська, Н. Пелєвіна), етнолінгвістика (А. Вежбицька, Г. Яворська), історична та описова лексикологія (Н. Бахліна, М. Чікало), перекладознавство (І. Ковальська), семасіологія (О. Вербицька, О. Дзівак, Р. Алімпієва) [14, с. 58].

Окремі фрагменти колірної картини світу були розглянуті детально: роботи А. Брагіної, А. Василевич, Л. Качева (склад кольоропозначень та їх семантична структура), А. Панкратова, С. Соловйов присвятили увагу дослідженням стилістичних функцій кольоропозначень, В. Гак, В. Максимович, В. Юрик проводили зіставний аналіз кольоропозначень.

Група слів-кольоропозначень є популярною для досліджень найрізноманітніших галузей знань: психології, філології, психоетнолінгвістики, етнографії, антропології, історії, фізіології. Щороку численні публікації свідчать про увагу до цієї специфічної групи слів. На сьогодні кольоронайменування активно використовують у психодіагностиці, рекламі, перекладознавстві та ін.

У подальшому центральною перспективою науковців є дослідження кольороназв як матеріалу для вивчення національної картини та моделі світу.

1.3.1. Основні підходи до диференціації кольоративів. На сьогодні єдиної класифікації кольорового спектру не існує. У східнослов'янському мовознавстві традиційно визначають одинадцять термінів-кольоропозначень: білий, чорний, червоний, синій, жовтий, коричневий, сірий, зелений, фіолетовий, рожевий і помаранчевий, які закріпилися як основні складники колірної номенклатури української мови.

За класифікацією А. Критенко, імена кольорів поділяються на основні та другорядні. Основні назви є давніми за походженням, генетично споріднені з кольоропозначеннями в інших мовах, вони становлять ядро всієї лексико-семантичної групи кольороназв, навколо якого розташовані назви пізнішого походження. Усі інші є назвами відтінків основного тону, що вказують на міру вияву колірної якості, на інтенсивність колірного тону, змішування кольорів, на колірну ознаку, якої набув предмет у результаті якоїсь дії чи процесу, і на ряд інших ознак [51, с. 109].

За відношенням назви кольору до поняття про нього прийнято виділяти два типи назв кольорів:

1) назви, що позначають конкретну колірну ознаку предмета чи явища об'єктивної дійсності. Це численна група, яка охоплює неумотивовані (*білий, зелений, синій* та ін.) та вмотивовані з погляду носіїв сучасної української мови кольоропозначення (*волошковий, срібний, солом'яний* тощо); лексеми з колірною семантикою різних граматичних категорій (*синій, синь, синьо* та ін.); назви, що вказують на ступінь вияву колірної ознаки (*найчорніший, темніючий* та ін.);

2) назви, що характеризують забарвлення предмета, не вказуючи на конкретний характер кольору. Такі назви посідають окреме місце в семантичній класифікації слів із колірним значенням, оскільки вони чітко не позначають конкретний колір, але дають певну інформацію про забарвлення предмета чи явища, тому їх умовно можна вважати кольороназвами.

Серед них виокремлюються такі групи:

а) назви, які визначають ступінь насиченості, інтенсивності кольорів, не називаючи конкретної колірної якості: *ясний, світлий, темний, блідий*;

б) назви, що вказують на спосіб поєднання кількох невизначених кольорів у певній формі: *цвітом весен обвито, кольористий, доливати барв у палітру*;

в) назви для неозначеного кольору, які вказують на загальне забарвлення реалій, не визначаючи його конкретного характеру: *кольоровий, барвити, рясніти, барвистий, замузаний*;

г) назви, що виражають відтінки певного забарвлення предметів і явищ природи: *яскравий, чистий*;

г) назви, які вказують на загальний характер забарвлення реалії, зумовлений дією сонця, вітру тощо: *смаглявий* [51, с. 113].

До лексико-семантичної групи назв кольорів належать і загальні назви цієї категорії слів, які позначають сукупну колірну ознаку: *колір, фарба, барва, краска*.

О. Крижанська всі назви кольорів за походженням поділяє на первинні, що не співвідносяться в сучасній мові з іменниками-референтами, означають

абстрактні колірні якості – *жовтий, зелений, червоний* (їхнє походження розкривається за допомогою етимологічного аналізу) та вторинні, утворені за колірною подібністю до предметів і явищ навколишнього світу (*багрянний, рожевий*) [49, с. 23].

О. Дзівак за ступенем сполучуваності кольорів виокремлює три групи назв кольорів. Перша група представлена кольорами за максимально широким асоціативним полем, первинний прояв (*білий, жовтий, синій*); друга – з середнім асоціативним полем, відображає інтенсивність та відтінки основного прояву кольору (*блакитний, рожевий, фіолетовий*); третя група кольорів – авторські неологізми, що мають мінімальне асоціативне поле [21, с. 27].

Традиційно кольоронайменування поділяються на дві групи:

1) хроматичні, утворені шляхом поєднання трьох основних кольорів: *жовтого, синього й червоного*;

2) ахроматичні, основним принципом розрізнення яких є тон: *чорний, білий, сірий*.

Висновки до розділу 1

Незважаючи на широкий спектр наукових дисциплін (фізіологія, психологія, мистецтво, філософія, педагогіка, мовознавство), розгляд у низці праць вітчизняних, зарубіжних дослідників сенсорики, зокрема її одоративного та колірного складника, залишається нез'ясованим. Вивчення окремих аспектів розглядуваної лексики в українській, російській лінгвістиці, психолінгвістиці висуває потребу ґрунтовних напрацювань, які узагальнювали б теоретичні та практичні аспекти.

Аналіз наукової літератури дав змогу виокремити основне витлумачення лексики сприйняття в лінгвістиці, ґрунтоване на її аналізі як тематичного класу слів на позначення різних аспектів перцептивно-інформаційного стану людини, тобто внутрішнього (інформаційного) стану, який відображає умови її перцептивного буття або зміну таких умов.

У вивченні сенсорної лексики можна виокремити три основних напрямки:

- 1) розгляд лексики сприйняття як засобу когнітивної категоризації;
- 2) зіставлення перцептивної лексики в різних мовах;
- 3) аналіз перцептивної лексики як засобу формування стилів.

Виходячи з того, які видові номінації використовують для характеристики перцептивно-інформаційного стану людини, науковці поділяють лексику сприйняття на такі класи:

1) одоративна (запахова, одорична, ольфакторна) – лексика, у своєму значенні співвідносна з об'єктивними нюховими враженнями;

2) кольоративна (хроматична) – лексика, у своєму значенні співвідносна з об'єктивними зоровими враженнями;

3) густативна (смакова) – лексика, основною характеристикою якої є смакові відчуття;

4) осцилятивна – лексика, яка позначає ситуації наочного руху (світлових коливань) типу *блискати*, *мерехтіти*, *блимати*, *мигати*.

Серед представлених класів перцептивної лексики за можливістю різноаспектного стилістичного функціонування для аналізу ми обрали одоративну та кольоративну.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКИ СПРИЙНЯТТЯ У ПРОЗІ М. СТЕЛЬМАХА

Лексико-тематична парадигма перцептивної лексики (одоративної та кольоративної) спектрально багата. До неї входять лексеми на позначення власне запаху та кольору, образно-стилістичні одиниці, що позначають асоціативну одоричну та колірну ознаку. Більшість праць, пов'язаних із семантикою кольору та запаху, побудовані на аналізі предметів, позначених певним чином та їх впливу на процес формування абстрактної узагальненої одоричної та колористичної ознаки.

2.1. Особливості функціонування кольоролексем у творах М. Стельмаха

Колір, не існуючи сам по собі, обов'язково позначається в об'єкті й може переноситися з предмета на предмет, у чому проявляється його загальне значення [51, с. 102].

Кольороназви, що виявлені у творах М. Стельмаха за відношенням назви кольору до поняття про нього, можна поділити на певні семантичні групи. Зокрема, назви, що позначають конкретну колірну ознаку предмета чи явища об'єктивної дійсності:

– неумотивовані (*чорний, червоний, білий, зелений, синій, жовтий, рожевий*). У цій підгрупі найбільш уживаним є номен *чорний* (більше 60 прикладів). Значення лексеми *чорний* – «кольору сажі, вугілля» і переносне «похмурий, важкий», «поганий». Слово *чорний* успадковує пряме значення кольору як основне.

Розглядуваний кольоратив входить до різних тематичних груп. Наприклад, характеризує зовнішність людини: *Жінка зупиняється навпроти мене, потрісканими пальцями поправляє хустку, а в її чорних очах*

закипають темні сльози ... (2, с. 15); Гей, **чорнобривий** та **чорноокий**, скільки правиш за свого харциза? – похитуючись, гукнув цигану (2, с. 15); А зараз я в курінь заберуся, щоб ніхто, навіть борсук, не бачив мене, – повела довгими **чорними** брівками, а над ними жалісно затремтіли дві сумні оборочки зморщок (2, с. 16); Уже й не знаю який, бо відвикла ... – І сльози заблищали на **чорних** підлинялих віях (3, с. 15).

Номен чорний виступає характеристикою:

– назв птахів: Але зараз на ній, окрім табунця **чорних**, що ночують у комині, горобців, нема ні лялечки (2, с. 6);

– тварин: З подвір'я дукача виходить довжелезна **чорна** свиня, на її шиї погойдується дерев'яна колодка (2, с. 10);

– одягу: Одне тобі рубає, друге стріляє, третє, як на плакаті, по семеро всяких ворогів так наскрізь прохромлює, що вони тільки ногами дригають і розгублюють **чорні** капелюхи (2, с. 4); Від цього на душі може нахмаритись і загриміти, – забряжчав комірницькими ключами, що висіли на **чорному** чересі (3, с. 16); Правда, одразу ж виявилось, що то був не чорт, а **чорні** дідові штани (2, с. 9).

Зрідка лексема функціонує у назвах осіб: Першим зустрівся їм **гостроокий**, **чорний**, мов дьогтянка, циган (2, с. 16).

Функціонує небагато дієслівних та імених дериватів, утворених від кольороназви: А ти, бобе, чому **почорнів**, яка журба тебе поїдом їсть? (2, с. 13); Недалеко від нього на лісовій пропаленій латці **чорніли** вугляки й недогарки (2, с. 23); І незабаром незavidна, в свитині й постолах, постать дядька Щевка з'явилася на рундуці управи, де йому вручили печатку, подушечку для неї, каламар, пляшку з **чорнилом**, папір'я та інші ознаки влади (2, с. 4).

Номен є частиною складних деривативів (прикметників, іменників): А побачить десь ворону, то так уже пересварюється з нею та наkostenчується одним крилом і шиєю, що **чорнокрила** дзьобаха зо зла каркне і полетить далі шукати здобич (2, с. 3); Та, зрештою, хіба оце

похилене жито, оця червона пшениця, оце **чорноките** просо не поезія? (1, с. 8); ... капуста, буряки, мак, морква, петрушка, цибуля, часник, наут, соняшник, кручені паничі, нагідки, **чорнобривці**, гвоздика і ще всяка всячина (2, с. 13).

У творах виявлений похідний суфіксальний прикметник: Біля самого вориння стояла **чорнява** худенька дівчина років восьми ... (2, с. 14); субстантивований прикметник: От і може таке бути, – показує **чорнява** свої рідкуваті зуби (2, с. 14).

Наступним за продуктивністю є власне червоний колір (близько 54 прикладів). Значення лексеми червоний – «колір крові та його близьких відтінків; який має забарвлення одного з основних кольорів спектра, що йде перед оранжевим». Цей номен автор застосовує у творі для характеристики рослинного світу: Ой, не можу тобі, Михайлику, допомогти: піп усі книжки, як невільників, замикає, – смутніє дівчина, і смутніє в її косах **червона** патлатенька гвоздичка (2, с. 18); За татарським бродом із сивого жита, з **червоного** маку народжується місяць, і коло козацької могили, як повір'я, висікається старий вітряк (3, с. 1).

Розглядуваний кольоратив входить до тематичної групи одягу та матеріалу, з якого він зроблений: Святий Дмитро вів до райської брами виснажених праведників, а в самому раю уже стояли три бородаті праотці і гурт веселих запорожців, усі вони були в широких **червоних** штанях і при зброї, на їхніх головах пишалися довгі оселедці (2, с. 10); Спідниця з **червоної** баї кружляє навколо її легких босих ніг, у косах коливається патлатенька гвоздичка (2, с. 30).

Червоний колір характеризує соціальну приналежність (переважно військові угруповання): Це ж як гарно, коли є зброя – і шабля, і карабін, і спис, як у **червоних** козаків (2, с. 4); Книжечки, видані петлюрівцями, «січовими стрільцями» та **Червоною** Армією (2, с. 8).

Від кольоролексеми утворені похідні дієслова: Від такого дядько Володимир одразу **червонів**, наче квітка, хапався за шапку і тікав додому

(2, с. 10); Тут **червоніли** хрещики дикої гвоздики, красувався перестріч гайовий, хвалилася білими віночками ромашка і все з кимсь переморгувалася тендітна віяста метлиця (2, с. 21); Ні, не хочу, – я відчуваю, що **червонію**, і відводжу погляд од Мар'яни (2, с. 18); І люблю, коли гриби, обнявшись мов брати, збирають на свої шапки росу, і люблю восени по коліна ходити в листі, коли так гарно **червоніє** калина і пахнуть опеньки (2, с. 7); дієприкметники: Бо що для бідного чоловіка найдорожче? – похитуючись, запитав корчмаря **розчервонілий** дід (2, с. 19).

У творі зустрічаються поодинокі приклади іменників та складних прикметників, утворених від кольоролексеми червоний: Він довго, невиразно і хитромудре звалював усю провину на бідолашну голотину долю, якій чорт не вигрібає **червінців**, а лише капостить (2, с. 14); На возі злегенька поторохкують **червонобокi**, в поливі миски, на днищах яких спочивають соняшники, квіти і сонце (2, с. 27).

Значна за обсягом і група білого кольору (близько 48 прикладів). Виявлені номени характеризують:

– зовнішність людини: І наоралися, і насіялися, і накопилися його усі **біляві** сини й онуки, аж поки не взялися їх косити війни і смерть (2, с. 25); Навіть коли матушка сварить її, наймичка насочується сміхом, продаючи **білі** підківки зубів і аж три ямки: дві на щоках, а третю на підборідді (2, с. 26);

– явища природи: Я стаю ніби меншим, а навколо більшає, росте і міниться увесь світ: і загачене **білими** хмарами небо, і одноногі скрипучі журавлі, що нікуди не полетять ... (2, с. 1);

– рослинний світ: Біля самої дороги проглянула розкидана купка молоденьких печериць, далі хтось розбризкав по траві суниці, а за воринням на **білій** черешні соковите рожевіють ягоди (2, с. 14); Хочеш, я покажу місцину, де є **білі** гриби? (3, с. 13);

– споруди: *Тут з-за хворостяних тинів привітно здоровкаються з людьми веснянкуваті вишняки, а в них то сумують, то веселіють біленькі й блакитнаві хати* (2, с. 4);

– речовини: *... бабуся вже було й погодилась узяти за автомобіль десяток довгих брусків солдатського мила, а дідусь сказав, що ми іще можемо білою глиною прати шмаття* (2, с. 16);

– тваринний світ: *А ти коли-небудь білу трясогузку бачив?* (2, с. 15);

– одяг: *Все їй не було часу, все вона вививалась і в жіночій, і в чоловічій роботі, вививалась, як у танці, бо хто ж, як не свої руки, принесуть у її сирітство і шматок хліба, і сорочку білу ...* (3, с. 33).

Розглядувана кольоролексема є твірною для похідних іменників та дієслів: *Гива обережно циганською голкою висвердлив у крашанці дірочку, застромив у неї стеблинку метлички та й висмоктав білок і жовток* (2, с. 32); *Нічого нема тобі ні від місяця, ні від сонця, ні від корови набілу, ні від свині ратиці* (2, с. 18); *Дідусь збудив мене, коли в небі ледь-ледь почала вибілюватися зоряна імла* (3, с. 35); *«Це ж треба ...» – і посміхнулася вдова Стахові, і журно похитала головою, та й почала діставати зі скрині полотно, бо вже треба білити його* (1, с. 23).

У творі трапляються поодинокі приклади складних дериватів (прислівник): *Таки трапилось, – білозубе посміхнувся Чигирин* (3, с. 17).

Із суфіксом -яст- утворені похідні прикметники: *Щойно витягнувши з підземелля білястого нащадка, вона дбайливо поклала його на осоння, поторсала головою та й знову полізла в нору* (3, с. 16).

Синонімом до кольору білий виступає номен сивий (22 приклади). У творі цей кольоратив характеризує:

– зовнішність людини, вказуючи на її вікову приналежність: *Коли я знов опускаюсь на долівку, з божниці на мене строго дивиться і свариться пучкою сивий бог-отець* (2, с. 15);

– тварини: *Після сніданку я перекинув торбу через плече і вивів із стаєнки нашу вреднючу-превреднючу **сиву** кобилу, яка тримає в синіх очах настороженість, потаємність (3, с. 36).*

Функціонує небагато похідних дієслівних дериватів, утворених від кольороназви: *Бо й тепер од печалі **сивіє** жито над Ханським і Чорним шляхами, бо й тепер є татарські броди й козачі могили (3, с. 1); **Посивіло** твоє жито, відлетіла твоя перепілка, і в очі смутком заглянула ніч (2, с. 12);* виявлено один дієприкметник: *Поруч, без вітру, просто від давнини чи дум зітхнув **посивілий** журавель, до одного кінця його навіки була ув'язана колода, на другому – у свіжій бадді вода перехоплювала теплу зоряну обніж (3, с. 20).*

У художніх текстах виявлено поодинокі складні прикметники, утворені шляхом поєднання прикметника та іменника: *Як побивалася за ним молода, що наче з образа зійшла, дружина, як плакало біля її грудей немовля, ніби й воно щось розуміло, як без слів стогнав, здіймаючи руки до неба, **сивочубий** батько (2, с. 26); Я мало не пирснув од сміху, але в цей час рівно входить в старому підряснику **сивогривий** батюшка (2, с. 19).*

У прозі письменника зрідка функціонує номен *сизий*, що є близьким за спектром кольору до *сивого*. Ці обидва кольоративи схожі тим, що характеризують темну частину сірого (передають темно-сірі кольори), а саме:

– колір землі: *А я дивлюсь на **сизий** від роси городець, на розпатлані дерева саду, на віхті туману, що плутається між їхніми кронами і землею, на ледь-ледь окреслені стріхи, прислухаюсь до всього, але чую тільки вранішню журбу роси (1, с. 33);*

– очей: *... анічутінку не жалувала голову **сизоока** бублейниця і так вимішувала тісто, що воно аж пицало в її руках (2, с. 21); Бідний ти, Данило, ох, і бідний, – засумували **сизі**, незвичці на темному виду очі (1, с. 20);*

– напоїв: *Чоловік пройшов кілька кроків і побачив, як з просвердлених беріз по жолобах накрапав у дерев'яні відра перший, ще **сизуватий** сік (3, с. 16).*

У творах виявлені поодинокі приклади номена *сірий*, що означає «колір, середній між білим і чорним; барва попелу». Розглядуваний кольоратив характеризує переважно зовнішність людини (колір очей): *У великих сірих очах парубка прокинувся сум* (3, с. 17).

Аналізована кольоролексема є твірною для похідних дієслів та дієприкметників: *Ось уже й скиток засірів між деревами, ось уже зі стін його проглянула горобина, що пробилася з голів і плечей святого малювання* (3, с. 23); *І справді, на прибережнім сухопутті звиваються посірілі в'юни і, поблискуючи, вигинаються носаті щупаки ...* (2, с. 19).

Наступними за обсягом є *зелений* (35 прикладів) та *синій* (31 приклад) кольори. Для українців ці кольоративи є символічними. Наприклад, *зелений* колір передає:

– буяння рослинності: *Цей човен довго лежав на подвір'ї, у розщелинах його встигла вирости, вмерти і знов зазеленіти трава* (1, с. 4); *Весною, коли на її колії й зелені моріжки падає вечір, вона стає схожою то на річку, то на довжелезний міст* (2, с. 2); *І я вже біжу з вулички у вуличку, а назустріч мені вітрець кидає зелені вербові галузки і сонячне снування, що ворухиться в гіллі* (2, с. 10); *А вулиця та вузенька, чого трава зелененька?* (1, с. 47);

– явища природи: *Володимир підвів заважку тепер для його шиї голову, потім повільно змотав вудочку, вдарив веслом по зеленій хвилі* (3, с. 4).

Номен характеризує зовнішність людини (колір очей): *У зелених очах Магазаника злобою зацвів піщаник, одначе стримав себе чоловік* (3, с. 10).

Від розглядуваної кольоролексеми утворені похідні прикметники із суфіксом -уват-: *Враз я нахилиюся до кружечка ніздрястого снігу, що зеленкуватим ковніром охопив молоденького бересклета* (2, с. 6).

У творі трапляються поодинокі приклади іменників, утворених від кольоролексеми *зелений*: *Та не може бути: учора скільки лісу збродив – і скрізь одні зеленухи* (2, с. 16); *Я на неї давно по-добросусідськи оком накидаю, – і так глипнув своєю зеленню з піщаником, що дівчина знітилася*

(3, с. 2); *Розкарячивши ноги, лісник зловістям став на дверях, вступив свою **зелень** з піщаником у скам'янілу Оксану* (1, с. 55).

Виявлений один приклад складного іменника, утвореного шляхом поєднання прикметника та іменника: *І хоч не хотів, а згадав **оте зеленооччя**, в якому тісно було полум'ю і чаду любощів* (3, с. 13).

Зелений колір входить до характеристики календарного періоду українців: *Перед **зеленими** святами довелося мені повести Обмінну на ніч у ліси* (2, с. 16); *Це все насмішечки **зеленого** маю* (1, с. 57).

Синій же – колір безмежного українського неба, водоймищ: *А в цей час наді мною твориться диво: хтось невидимим смичком провів по **синьому** піднебессі, по білих хмарах, і вони забриніли, як скрипка* (2, с. 31); *Може, після нього поїхати собі на Кавказ чи в Крим, купити будинок і спокійно, в теплі та добрі, доживати віку біля **синього** моря?* (3, с. 22).

Розглядуваний номен характеризує:

– зовнішність людини: *Над **синіми** дівочими очима зворушливо затріпотіли вії* (2, с. 16); *Вона зупинилась, журно поглянула на ворота, похитнулася од несподіванки, гордо випросталась, а він помітив під її очима **сині** смуги* (1, с. 56);

– явища природи: *Циган картинно напівобернув коня, щоб ми всі побачили його лебедину шию, офіцерську кокарду на лобі і ті очі, що оксамитились **синім** сполоханим надвечір'ям* (1, с. 33); *Він прихопив із собою **сині** дощі, зелений шум та солов'їний спів, і в село, через тини, заглянуло літо* (2, с. 15);

– навколишнє середовище: *Чого? – ловлю очима **синю** діброву, що наче викупується у весняній воді* (2, с. 5).

Виявлена кольоролексема є твірною для похідних іменників: *Іван веселішає, а я сумнішаю, бо відразу пропала надія на книжки, що лежать собі поміж залізниччям, **синькою** і манійкою, не знаючи, як за ними крається чиясь душа* (2, с. 8); *У нерівні підніжжя горбів хвилями затікала **синява**, небо опустилося на ліси та й, скрадаючись, пішло по землі* (1, с. 44);

дієприкметників доконаного виду: *Ох і брехунець же ти, – посміхається **посинілими** вустами Стах та й гребеться до берега, який тепер став таким принадним і дорогим (1, с. 57); Тільки тепер дивлюся на свої босі **посинілі** ноги, важко зітхаю і плентаюсь до хати, щоб не схопити маминого запотилічника (2, с. 2).*

У художніх текстах функціонують поодинокі приклади складних дериватів, у яких одна з основ прикметникового походження, інша іменникового: *Пообідавши, малий бурмотій байдужувато б'є палюгою по цупких стеблах петрового батога, і вони закипають сполоханим **синьоцвіттям** (3, с. 49); Чигирин вклонився усім, скочив на санчата, і кінь зразу ж поніс його у **синьоцвіт** вечоріти (3, с. 87).*

Варіанти синього кольору – голубий, блакитний.

Номен голубий побутує у творах дуже рідко і вживається переважно на позначення кольору очей: *Ох, діти, діти ... – підіймає над **голубінню** очей чорні вії, од яких тіні падають аж на вилиці (2, с. 15); І очі її, **голубі**, з сизим туманцем, лагідно осявають мене, а руки поправляють мою сорочечку і картузик (2, с. 18); За шість років вона вродила йому двох **голубооких** синів (1, с. 54).*

Блакитний колір, як і синій, характеризує:

– водоймища: *Здалеку, наче по **блакитній** воді, поволі пропливав приломлений до плуга орач, а за ним, біля самого неба, вітряки намотували на свої крила бабине літо і час ... (2, с. 23); Хіба сам не знаєш? – похнюпилась вона, потім підійшла до дітей, поправила на них рядна, які сама випряла, виткала і вибілила на **блакитній** весняній воді (1, с. 36);*

– місцевість: *... і полатані веселим зеленим мохом стріхи, і **блакитнава** діброва під селом, і чорнотіла, туманцем підволохачена земля, що пробилася з-під снігу (2, с. 1); З прошитої місячним снуванням вечорини, ніби з казки, летів гривастий кінь, під його копитами м'яко стугоніла й вибухала **блакитнивами** кущами дорога (3, с. 8);*

– явища природи: *Гляди: перепаде нам обом за лебедів! – і він для чогось поглянув угору, де сонце і блакитні розводи змагалися з хмарами* (2, с. 2).

Від кольоролексеми утворені похідні дієслова та прислівники: *Попід співучими очеретами вони ввійшли в садок, де між тінями дерев блакитне димилися і зблискували промерзлі місячні ополонки* (1, с. 43); ... *довкола на лузі грудочками неба блакитнавилися проворні трясогузки, а за вербами і верболозом шаруділа, зойкала і срібно озивалась крижинами річка* (1, с. 25).

У творі виявлений один приклад складного прикметника, утвореного шляхом поєднання прикметника та іменника: *У нас криги розбиває блакитноокий березень* (3, с. 54).

Найменшими за чисельністю у творах письменника є групи *жовтого* та *рожевого* кольорів.

Номен *жовтий* характеризує:

– конкретні предмети (елементи одягу): ... *дарма що мамині чорнобривці завеликі, дарма що в них пришиви чорні, а халяви жовті* (3, с. 32);

– рослинний світ: *Ой, спочатку сам, – у ваганні відчинила ворота, поглянула на брід, у якому тепер по шию, по пояс, по коліна стояли верби і не журились, а висяювали жовтими вогниками цвіту* (3, с. 56);

– зовнішність: ... *а жовті вії, як і завжди, тріпотіли млинками, під ними проглядали очі рідкуватої синьки* (3, с. 16).

Кольоратив може мати значення «хворобливий»: *А щоб тебе та бодай тебе, – і посмішка змивала з пожовклого обличчя донедавню причепливість* (3, с. 70).

Виявлена лексема є частиною складних дериватів (прикметник та іменник): *І тільки тепер лісник збагнув, що його піддурив оцей жовтодзюб: у підземеллі ж, окрім луни, нікого нема* (3, с. 86).

Лексема *рожевий* трапляється як власне колір, опоетизована, романтична назва.

Виявлений номен характеризує:

– матеріал: *Книги тут різні, і романи, і про старожитності, і навіть про коханок французьких королів, а шафа панська, аж з червоного та рожевого дерева, бачиш, як гарно вилискує?*(3, с. 34);

– зовнішність людини: *Біля самого вориння з козубом у руці стояла чорнява худенька дівчинка років восьми, очі в неї карі, з краплинами роси, рум'янці темні, а губи відстовбурчилися рожевим потрісканим вузликом і чогось радіють собі* (2, с. 76); *Ти не бачив, які вони в Якимівській загороді? Великі-великі, а щічки з одного боку підрожевлені* (3 с. 98).

Серед умотивованих кольоративів у творах М. Стельмаха ми виокремили такі: *золотий, срібний, рудий, карий, брунатний, рябий, кривавий, волошковий, вишневий, фіалковий.*

Номен *золотий* («який своїм кольором нагадує золото, блискучо-жовтий») часто вживається в переносному значенні. Як правило, це стилістично позитивно забарвлена лексика. Цей кольоратив вживається при описі навколишнього середовища: *Та Ярослав Хоролець вірив, що й на бідняцькому полі вродить не тільки золота пшениця, але й краща доля* (2, с. 45).

Письменик використовує *золотий* колір для опису осені: *У праосінь злтаву і синю, згадав чийсь слова* (1, с. 76).

У переносному значенні цей номен вжито у таких прикладах: *А в господарських руках з осичини може потекти не піна, а золота сльоза* (2, с. 43); *Діду, а які у сонця ключі? – ще більше дивуюсь я, бо й не догадувався досі, що воно, наче людина, може мати ключі. – Золоті, внучку, золоті* (2, с. 32).

Із суфіксом -ист- утворені похідні прикметники: *І чому тепер не осіння пора, коли гарбузи б'ють прямо об землю, а потім з їхніх золотистих пазух вибирають слизьке насіння?* (1, с. 28).

Виявлена кольоролексема є твірною для похідних іменників та дієслів: *Він руками перебирав стебла пшениці, у яку вже ввійшла золотінь, жєбонів, що Володимир з них виплете йому бриля, і мав собі від цього дитячу втіху*

(1, с. 98); *І собою нічогенька, і очі христовоскресні має, і куделиця, адов ранній підбіл, **золотиться**, тільки лихомовство позичала у відьмуги* (2, с. 51).

У творі виявлений один приклад складного прикметника: *Мамо, а чого у нас хліба нема та й нема? – все допитувався Миколка, що був схожий на **золоточубий** соняшник* (1, с. 59).

Номен *срібний* зустрічається у творах рідше і вживається переважно в переносному значенні: *Ти ж, Володю, тримайся берега! – гукає Миколка, біжить за кригою, розсовуючи шапкою і руками червоноліз, що підсвічує його **срібними**, з росю котиками* (2, с. 76); *Оце ж напевно і є життя: шепіт кохання, схлип немовлят і погойдування землі на **срібних** вервечках місяця* (3, с. 54).

Наступним за продуктивністю є кольоратив *рудий* як відтінок червоного. Ця лексема характеризує зовнішність людини, а саме колір її волосся: *Він ще й регоче! – наче сердиться дядько Себастьян і грізно хитає головою; його **рудий** чуб вогнистим начосом метнувся над бровами, і чоловік починає запихати його в стареньку будьонівку* (1, с. 47); *Оцею **рудий** дідько, що продав тобі «Три торби реготу», на великдень бере не тільки цілі крашанки, але й битки* (3, с. 59).

Такі номени, як *волошковий, вишневий, фіалковий, карий, брунатний, рябий* трапляються у творах лише поодинокі.

Волошковий колір означає «той, який має або нагадує колір волошки; синій». У творах цей кольоратив характеризує явища природи: *Благословенна тиша і зоряні титли стояли над **волошковим** засніженим світом, що на невидимих решетах пересівав сяйво й підтемінь, а на місячних верстатах ткав льняні рушники* (2, с. 65).

Вишневий колір означає «темно-червоний, кольору стиглої темної вишні», характеризує зовнішність людини (вуста): *Дядьку Мироне, я прийшла до вас на вечерю, – журно посміхається **вишневими** устами, а під її віями водно зійшлися жага любові, імла печалі і загадковість* (1, с. 54).

Номен *фіалковий* означає «кольору фіалки; фіолетовий», характеризує:

– рослинний світ: ... *зацвіте, закрасується й перев'ється по всьому городі: огірки, квасоля біла, ряба й **фіалкова**, безлуский горох, турецький біб, чорне просо на розвод, кукурудза жовта й червона* (2, с. 54);

– зовнішність людини: *Ви Данило Бондаренко?! – підвів припухлі повіки, обрамені **темно-фіалковими** віями, що згодилися б і гарячоокій красуні* (2, с. 23).

Номен *карий* означає «темно-брунатний, брунатний колір» і вживається при описі зовнішності людини (колір очей): ... *завідуючий скинув на нього **карі**, підсвічені зсередини очі, запропонував переночувати у колишній церквоні* (3, с. 87); *Так уже й покарати? – сумнів і наче невдоволення тіннями пройшли в горіхово-**карих** очах Мусульбаса* (2, с. 19).

Брунатний означає «коричневий; темно-жовтий колір». Виявлений кольоратив характеризує насиченість їжі: *Незабаром на ньому з'явилися рожева, з прорістю почеревина, **брунатне** кільце свіжої ковбаси, макітра з неоковирними варениками, щільник, що стікав медом, капуста з чорнушкою, горохвяники з тертим часником і пляшка нестерпучої* (1, с. 100).

Номен *рябий* означає «забарвлений в різні, переважно яскраві кольори», вживається для характеристики тварин: ... *рябі поросята й підсвинки так кинулись урозтіч* ... (2, с. 54).

У творах функціонує похідне дієслово від лексеми *рябий*: ... *що аж в очах **заряботіло**, а старі занепокоєно вступились маленькими очицями в господаря* (2, с. 56).

Лексема *кривавий* означає «той, з якого тече, виступає кров» та в переносному значенні «який має колір крові; червоний, багрянний»: *Після розправи чоловік сповз із **покривавленого** ослона, сам надів на себе штани і цього ж вечора, лежачи на печі, пояснював дядькам ...* (1, с. 56); *А я анічутінку не жалкую, бо дуже не люблю, коли додому повертаються мисливці, а за їхніми поясами погойдується **закривавлена** дичина* (2, с. 45); ... *казки і якісь без початку і кінця романи, «Задніпровську відьму, або Чорний ворон і **закривавлена** рука»* (2, с. 45).

Виявлені назви, що характеризують забарвлення предмета, не вказуючи на конкретний характер кольору.

Це назви, які визначають ступінь насиченості, інтенсивності кольорів, не називаючи конкретної колірної якості: *ясний, світлий, темний, блідий*.

Найчастотнішим у цій підгрупі є номен *темний* (50 прикладів). Значення лексеми *темний* «близький до чорного колір; не ясний» і переносне «тяжкий, безрадісний, сумний». У творах кольоратив вживається лише у прямому значенні й характеризує:

– предмети побуту: *Бабуся перед якимсь **втемнілим** образом поставила саморобну свічку й ревно почала молитися доти, поки не згадала, що мені доконче треба показати грізний і страшний суд – господа нашого Ісуса Христа друге прищестя* (2, с. 58); *Ось і його річка, що має чотири броди, ось і приишкле село з корогвами тополь, ось і його могутні ясени над **стемнілим** тином* (1, с. 101);

– зовнішність людини: *Зараз на **темному** обличчі пастушка тримаються лише півсонна добрість і ситість* (1, с. 65); *Справді, Оксано, – на хмарнім обличчі агронома заворушилися **темні** рум'яніці* (1, с. 43).

Розглядуваний номен є твірним для похідних іменників та дієслів: *І все одно він і досі, вертаючись пізно додому, стукає в це віконце з місячним маревом чи клубками **темені** і прислухається до хати, до матеріної ходи* (2, с. 43); *... і я вже в **темені** мусив додумувати про якогось князя або графа: чи його уразить «рокова куля», чи «стріла Купідона»* (2, с. 76); *... а Ярослав, непомітно зиркаючи на дівчину, **темнів**, неначе в хмару входив ...* (1, с. 45); *Отут, ближче до призьби, **темніє** глибока, в якій літує качка* (2, с. 45).

У творах виявлено похідні дієприслівники та дієприкметники від кольоролексеми *темний*: *Парубок, **темніючи**, вже без надії шукав її очей, її суду і якось наосліп підійшов до неї* (2, с. 43); *... і я побачив перед собою ціле багатство в **потемнілому** золоті, сріблі, ремінні й звичайних палітурках* (3, с. 54).

Наступним за продуктивністю є номен *блідий* (21 приклад). Значення лексеми *блідий* «без рум'янця; позбавлений природного кольору; неяскравий, слабо забарвлений». У творах аналізований кольоратив вживається переважно для характеристики зовнішності людини (кольору обличчя): *Він одразу потемнів у моїх очах, коли я опинився перед **поблідлою** од страху і гніву матір'ю* (1, с. 56); *Ось вона, **бліда**, постаріла, зупиняється проти них трьох і знову ж, як тільки дорослі можуть, питається не голосом, а розпукою* (2, с. 56).

У художніх текстах трапляються поодинокі приклади складних прикметників з другою віддієслівною частиною, утворені від кольоролексеми *блідий*: *Тепер я зневажливо махаю рукою, бо добре знаю скаредність нашої **блідавовидої** попаді, в очах якої зеленкувато застоївся мед, а на язиці трималася жовч* (2, с. 45).

Найменшим за чисельністю є *світлий* колір (8 прикладів). Номен *світлий* означає «менш насичений порівняно з основним кольором». У творах виявлена кольоролексема вживається лише в переносному значенні: «який має високі моральні якості; благородний» і характеризує вдачу людини: *Я думаю: **світлий** гетьман зна, що мужик тепер нічого не має* (3, с. 87).

У творах подибуємо назви, що вказують на спосіб поєднання кількох невизначених кольорів у певній формі: *Не я святий вечір переводив на грішний, – розлив у гранчасті чарки кореневу горілку, що аж **ятрилась і ярилася хмелем та чаклунством*** (3, с. 76); *Верба ще більше постаріла, зараз у її дуплі нуртує вода, а на вершечку **веселкою грає сиворакша*** (3, с. 80); *Небагато їх у цьому році зародило, небагато, теж врем'я чують! – сказав багатозначно, пройшовся поглядом по пеньках зрубу, на яких **зацвітала гарячим сірчаним цвітом** поганка* (3, с. 56); *А от послушайте, про яке чудо довідався від лєнінградського вченого! – **зацвітали бездонні очі**, промінилось сухе, з півмісяцями зморщок обличчя Максима Петровича* (3, с. 76).

Функціонують назви для неозначеного кольору, які вказують на загальне забарвлення реалій, не визначаючи його конкретного характеру: *кольоровий, барвити, рясніти, барвистий, замузаний: Але Оксанина тітка Марина благально простягла заляпані **фарбами** руки до села (2, с. 65); Підвередишся, несамовита, – гримала на неї тітка Марина, що інколи заскакувала в присілок зі своїми фарбами у **вицвілій** хустині (3, с. 65); Кого я бачу на своєму господарстві?! – підняв різками брови, втопив закроплені заячою кров'ю чоботи в **перецвілій** воросняк, і дрімливість зіскочила з повік (3, с. 45); Річ у тому, що його школа вибудувалась із колишнього панського палацу, де були не тільки різні покої, а й церковиця, **розмальована** талановитим і завзятим місцевим маляром (2, с. 45).*

Є поодинокі назви, що виражають відтінки певного забарвлення предметів і явищ природи: *яскравий, чистий.*

Номен *чистий* (2 приклади) означає «не забруднений, не замазаний, без бруду, пилу і плям» і вживається для характеристики одягу: *І тільки нечупари витріщувались на дівчину: чого, мовляв, щодня навіть на поління йти в **чистій** сорочці?*(2, с. 63). Лексема *яскравий* (2 приклади) означає «який виділяється ясністю тону, інтенсивністю свого забарвлення»: *От тільки серце обважніло, побільшало, та від **яскравого** кольору пшениці стало щеміти в очах (2, с. 43).*

Виявлено одиничні назви, які вказують на загальний характер забарвлення реалії, зумовлений дією сонця, вітру.

У творах М. Стельмаха із названої тематичної групи трапляються такі кольори, як *смаглявий*. *Смаглявий* означає «золотисто-коричневий колір шкіри людини, якого вона набуває під дією сонячного проміння та вітру». Виявлений номен вживається для характеристики зовнішності людини: *Посідавши на землю, ми їли його прямо з казанка, я підхвалював куховарку, а вона соромливо і радісно відмахувалася **смаглявою** рукою, в якій тримала зачерствілий житник (3, с. 87); З його **засмаглого** обличчя, либонь, ніколи не сходило літо, а з чорних очей допитливість (3, с. 54).*

До лексико-семантичної групи назв кольорів належать і загальні назви цієї категорії слів, які позначають сукупну колірну ознаку: *колір, фарба, барва, краска*: *Просив, щоб я йому розмалювала хату* (3, с. 54); ... *сам відділяв жовтки від білків на фарби і знову розпитував про тебе* (3, с. 88).

Отже, можна зробити висновок, що лексико-семантичне поле кольору у творах М. Стельмаха представлене як неумотивованими, так і умотивованими кольороназвами. Номени вживаються у переносному значенні, характеризують зовнішність людини, предмети навколишньої дійсності, рослинний та тваринний світ, явища природи і т. д. Від розглядуваних кольоролексем можуть утворюватися похідні іменники, дієслова, дієприслівники, дієприкметники та складні прикметники.

2.2. Класифікація запахової лексики за джерелом походження

Л. Ставицька поділяє запахи на шість груп, що враховують переважно джерела запаху: запахи природи, цивілізації, людські запахи, їжі, напоїв, абстрактні, інші запахи [70, с. 76].

Одоративи, що виявлені у творах М. Стельмаха, залежно від джерела запаху можна поділити на такі семантичні групи:

1) запахи природи (рослини, фрукти, запах землі): *Мати прикладає руки до грудей, далі бере листа, безпорадно розглядає його з усіх боків, навіть нюхає: – Махоркою пахне ...* (2, с. 3); *Дома всі похвалили мене за гарні черешні, бабуся назвала свого внука «нашим годувальником», а дідусь сказав, що мій чуб пахне суніцями, а завтра, мабуть, запахне річкою* (2, с. 16); *Тут їх одразу обступила темрява, обгорнули пахощі прив'ялої калини, що висіла на бантинах, обгорнула тиша, в якій чути було, як брід броду подає голос* (3, с. 49); *Ковбаска, справді, була на славу, та пахла не так гілками, як мигдалевим цвітом черешні, і танула в роті* (3, с. 76); *Дістань мені сорочку, яку з бредня пошив: хай і в далеких краях пахне мені нашими бровами* (3, с. 17);

2) запахи їжі, напоїв: *Я тихенько відчиняю хатні двері, що знадвору пахнуть горобом і макухою, а з хати – хлібом і калачиками, які стоять у нас на всіх вікнах* (2, с. 17); *Я підійшов до сака, одволожений росою, він вибивав з себе пахощі риби й водяного зілля* (2, с. 25); *Люблю оту йору, коли в обійсті пахне морозець, житня солома, смалятина, а в хаті – узвар та кутя* (2, с. 54); *Бережи її, як життя своє, – торкнулася вогкими губами, що пахли горілкою, синових уст* (1, с. 55).

3) запахи цивілізації:

– косметичні: *Ти язиком говори, а рукам свободи не давай: вони у тебе земляничним милом не пахнуть* (1, с. 76);

– урбаністичного середовища (хімії, предметного світу): *В божому храмі страшенно пахло свіжовиробленими кожухами і розігрітим воском* (1, с. 54);

4) специфічні запахи: *Чули, чим воно пахне? – Смалятиною, – понуро відповіли йому* (2, с. 58);

5) абстрактні запахи: *... і під його ходою вибухнули криги, зосліпу посунули одна на одну, та на коріння яворове, та на м'який, з червонолозом берег, він закипів шумовинням, наkostenчився вирваним татарським зіллям, що ніжно запахло торішнім літом* (2, с. 34); *Оксана раптом побачила химерну сорочку, пошиту з рибальської Ітки, – вона, справді, пахла рибою і хвилею, а в її вічках заплутась крихітка татарського зілля* (2, с. 4).

Характерною особливістю творів М. Стельмаха є уживання змішаних, двох і більше кваліфікацій запаху: *Над тихим світом леліла-курулася зоряна імла, за татарським бродом на облогах бродив долитий туманець, і в ньому по груди паслися селянські вироблені коні, що пахли оранкою, туманом і молодого м'ятою* (1, с. 76); *Оксана притулилась до одвірка, подумала і, не чуючи серця, ввійшла в дзвіницю; знизу, з глибинних засіків, пахнуло підопрілим зерном, старими корогвами, задавненим воском, а згори шерехкотіло перестояним деревом* (2, с. 67); *Шість років, як одну жадану днину, прожив Ярослав із Оксаною, було йому щасно і в широкому полі, і в*

своїй ошатній хаті, що в усі пори року пахла всяким зерном і калиною (2, с. 54).

У текстах активно функціонують лексеми як для передачі приємних запахів, так і неприємних: *Авжеж, правда, – охоче погоджуюсь, бо Мар'яна дуже подобається мені та й у пілочці щось **смачно пахне*** (1, с. 54); *В коцюбнику, перевертаючись, граються котята, на лаві попискує тістом забучавлена діжа, а з панського мисника так **пахне** солодкими **стравами**, що у мене одразу йде обертом голова* (3, с. 76); *Повітря тут втратило вересневу міць, стало в'язким і **затхлим*** (1, с. 53).

Тож, у творах М. Стельмаха серед класифікації одоративної лексики за джерелом походження найбільш уживаними є запахи природи та їжі; відсутня така семантична група, як людські запахи. Цікавим явищем у художніх текстах є використання письменником змішаних, приємних та неприємних ароматів.

2.3. Класифікація одоративної лексики за частиномовною належністю

Дослідники підкреслюють надзвичайну обмеженість мовних засобів, що використовуються людиною під час опису запахів. Немає класифікацій одоративної лексики, подібних до класифікацій кольорів. Проте засоби передачі запахів різноманітні.

У сучасній українській мові одоративне значення репрезентують лексеми різних частин мови: іменники, прикметники, дієслова, прислівники. Традиційно запахові відчуття виражають іменники *аромат, дух, запах, пах, пахощі та ін.*, сполучення з якими найчастіше виражають приємні запахи. Неприємні запахи виражають лексеми *чад, сморід, душок, смердіння, тухлість* [25, с. 33].

Проаналізувавши прозові твори М. Стельмаха, ми виявили 170 лексем з прямим одоративним значенням і встановили, що для передачі запахівих

відчуттів письменник використовує іменники, дієслова та прикметники. Кожна частина мови утворює свій семантичний ряд. Наприклад: іменники – *запах, задуха, сморід, пахоці, дух, чад, аромат*; дієслова – *запахла, п'янив, смерділа, війнуло, напоєний, чаділо, несе, полоскотав, тхнуло, шибнуло*; прикметники – *запашний, пахучий, кислий, п'яний, свіжий, душний, димний, прілий, нудний, солодкий, гнилий, задушний, медовий, солодкуватий, гострий*.

Склад лексем із семантикою «запах» представлений словотвірними гніздами з одоричною семантикою, узуальними коренями української мови: *-пах-, -дух-, -душ-, -чад-, -аромат-, -дим-, -мертв-, -сморід-, -тхн-, -гни-, -мед-, -кур-* та ін.

Найбільш уживаною частиною мови у прозі письменника на означення запахів виявився іменник. У художніх текстах ми знайшли 68 іменників з одоративним значенням, серед яких можна виділити такі стрижневі слова: *дух, запах, пахоці*.

Іменник *дух* є непохідним. Номени *запах, пахоці* – похідні.

Найбільш уживаним іменником у творах М. Стельмаха є лексема із коренем *-пах-* *запах* (22 випадки вживання); він – похідний, утворений безафіксним способом від дієслова доконаного виду *запахнути*.

Номен *запах* у творах письменника виступає стилістично нейтральною лексемою. Його значення уточнюється та конкретизується за допомогою прикметників або дієслів; тут ми розглядаємо запах приємний / неприємний: *Чиєсь боа лоскоче щоки ... **теплий запах** парфум ...* (3, с. 22); *Над дорогою часом попадалась уся в цвіту дика груша або куц черемхи з **медовим запахом** білих делікатних китиць* (2, с. 68); *Ряди капців, полишених біля порога, насичали повітря **їдким запахом** поту* (2, с. 77); *І той **нудний запах** назавше зв'язався у мене з образом смерті* (2, с. 30).

У художніх текстах з-поміж іменників із коренем *-пах-* трапляються виключно форми множинного іменника *пахоці* (18 випадків уживання): *Ярослав однією рукою тримав дівчину, а другою визбирував, виважував їх і п'янів од їхніх **пахоців**, од місячної пороші, що збризкала їх, од хвили*

з татарського броду ... (1, с. 43); *Навіть тут, серед полів, вона чула тоскні і тривожні пахоці обвугленого, потрісканого дерева і перепаленої глини* (1, с. 51). Цей іменник в конструкції з іменником у Р. одн. вказує на характер, тип, джерело запаху (продукти харчування, явища природи, предмети побуту, рослини та ін.): *Літа лежали на його кощавих плечах, а зима на голові, і син, притлумивши сантименти, статеchno привітався, шанобливо подав вечерю, а потім вдихнув пахоці хати і здивувався* (1, с. 66).

Номен *пахоці* є похідним, утворений суфіксальним способом від праслов'янського **pačh* у значенні «запах». Письменник вживає це найменування для передачі лише приємних запахів.

Наступним іменником за кількістю вживання (13 випадків) є номен *дух*, який за словником української мови із 8 визначень виступає синонімом до слова *запах*; він також може передавати як приємний запах, так і неприємний, залежно від семантичного значення прикметника, із яким сполучається іменник: *І таки вблагав жінку зайти в приземкувату, з грубими віконницями оселю – у ній жив дух старого сала, злежаного одягу, сушених груш, жолуддя, сирівцю, дьогтю і давніх книг, якими була забита черевата, з червоного дерева шафа* (1, с. 79); *Він через плече скинув на долівку мішок, і від нього війнуло духом вітряка й літа* (3, с. 65).

До наступної групи за частотою вживання у прозі М. Стельмаха належать дієслова. У проаналізованих текстах нами виявлено 64 дієслова з одоративним значенням, серед них: *пахнути, запахнути, віяти*.

Із коренем *-пах-* засвідчені такі дієслова як: *пахнути, запахнути*.

Номен *пахнути* є найбільш уживаним у творах письменника (25 випадків уживання). Він виступає стилістично забарвленою лексемою із значенням «мати приємний запах»: *Весною вони пахли ясином, а в жнива цвітом березки і молодим, ще не затверділим житечком* (1, с. 44); *Щоб рибою і нашими бородами пахло мені* (3, с. 43); *... а дні дивовижно пахнули доспілими яблуками і лісовою прив'ялою прохолодою* (1, с. 56).

Дієслово доконаного виду *запахнути* утворене префіксальним способом від номена недоконаного виду *пахнути*: *Данилові аж **запахло** свіжим борошном, першим разовим хлібом, який старі хлібороби не крають ножем, а по божно розламують руками* (1, с. 65); безафіксний спосіб творення: *А як дурно-пусто перепало мені, коли тільки зазиміло і перший льодок **запах** чорнобривцями!* (3, с. 32).

Дієслово недоконаного виду *віяти* (за словником української мови має 6 визначень, одне визначається як «понести запах») письменник вживає разом із іменником в О. в. для того, щоб вказати на джерело запаху: *Магазаник щільніше притулив до себе жінку, поцілував її брови, від яких теж **віяло** ромашкою і житом* (1, с. 56); *В село, – чує, як од його одержі **віє** лісом і смолокурнею* (2, с. 34); *Боячись її образити, одною рукою знаходить м'яку косу, що **віє** зіллям і осіннім дощем* (1, с. 55).

Номен *повіяти* утворений префіксальним способом від *віяти*: *І раптом ще не видимі машини **повіяли** йому не бензином, не теплом моторів, а ніжним хмелем зерна* (1, с. 56).

До третьої групи за частотою вживання належать прикметники. У проаналізованих поезіях вжито 30 прикметників з одоративним значенням, серед них: *духмянний, пахучий, хмільний, п'янкий*.

У творах М. Стельмаха виявлені прикметники є похідними, утворені переважно суфіксальним способом від таких коренів:

1) -пах-: *пахучий*. Цей номен передає різкий, приємний запах: *Іще возив твій батько будьонівку для тебе і пучок дуже **пахучої** травиці, яку називав євшан-зіллям* (3, с. 19); *Та не радували зараз Марійку ні **пахучі** димки, ні веселий скрип обважнілих возів* (2, с. 51); *Гудуть і дзвенять копита, поскрипує нове **пахуче** сідло* (1, с. 58);

2) -дух-: *духмянний*. Цей прикметник утворений суфіксальним способом від іменника *дух*: *... бо кращого меду не було в цілій окрузі, про це й потрібне начальство говорило, якому лісник не скупився завезти **духмянний** липець у свіженьких відеркових липівках* (3, с. 45);

3) -п'ян-: п'янкий: *Вона перша в світі навчила мене любити роси, легенький ранковий туман, п'янкий любисток* (2, с. 13);

4) -хміл-: хмільний. Номен хмільний утворений суфіксальним способом від іменника хміль: *А сьогодні він піде до Василюки, вп'ється своєю горілкою і хмільним чаром та й засне на її персах, з яких, певне, змивалась не одна скороминуца любов* (1, с. 44); *І вони при місяці проскакували хмільні води ...* (1, с. 19).

Отже, класифікуючи одоричну лексику за частиномовною належністю, ми дійшли висновку, що найбільш уживаними у творах М. Стельмаха є іменники (49 %) (функціонують як похідні, так і непохідні). Наступними за чисельністю є дієслова (38 %) (переважно доконаного виду), і найменшу кількість становлять прикметники, утворені суфіксальним способом (13 %).

Висновки до розділу 2

Прозові твори є цінним джерелом для дослідження одоричних та колірних одиниць, зокрема в таких творах М. Стельмаха як «Чотири броди», «Гуси-лебеді летять» та «Велика рідня» вони складають досить розгалужену систему у структурно-семантичному плані.

За частотністю вживання зорова лексика (кольоративи) у прозі письменника займає перше місце (понад 250 прикладів).

Відповідно до наявної в сучасній науці класифікаційної схеми за відношенням назви кольору до поняття про нього ми розподілили кольоративну лексику на дві семантичні групи.

Першу становлять назви, що позначають конкретну колірну ознаку предмета чи явища об'єктивної дійсності:

- умотивовані;
- неумотивовані.

Кольороназви можуть вживатися як у прямому, так і у переносному значенні, характеризувати зовнішність людини, предмети навколишньої дійсності, рослинний та тваринний світ, явища природи і т. д.

До другої групи відносять номени, що характеризують забарвлення предмета, не вказуючи на конкретний характер кольору: *темний, кольоровий, блідий, смаглявий*. Цей клас кольоративів за чисельністю є набагато меншим, ніж перший.

Враховуючи наявні у сучасній науці класифікаційні схеми за джерелом походження ми розподілили одоричну лексику на такі різновиди, як: 1) запахи природи; 2) запахи їжі, напоїв; 3) запахи цивілізації; 4) людські запахи; 5) специфічні запахи; 6) абстрактні запахи.

Характерною особливістю творів М. Стельмаха є уживання змішаних, двох і більше кваліфікацій запаху.

За частиномовною належністю ми структурували одоричну лексику на такі різновиди: 1) іменники (49 %); 2) дієслова (38 %) та 3) прикметники (13 %) (див.: **Додаток А**).

Частини мови, за допомогою яких передається запах, можуть бути похідними/непохідними; стилістично забарвленими або нейтральними; передавати як приємний запах, так і неприємний.

Склад лексем із семантикою «запах» представлений словотвірними гніздами з одоричною семантикою, саме тому в похідних частинах мови ми виявили певні чергування, властиві сучасній українській літературній мові.

РОЗДІЛ 3

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСИКИ СПРИЙНЯТТЯ У ТВОРАХ М. СТЕЛЬМАХА

Лексика сприйняття є учасником найбільш повної характеристики пейзажу, персонажа, предмета або явища. Вона може виконувати зображальну функцію (пряма вказівка на відповідний колір, запах), гедоністичну функцію (за критерієм приємно/неприємно), емоційно-експресивну та ситуаційну або обставинну (здатність кольоролексем, одоричних лексем характеризувати побут, спосіб життя персонажів, певні обставини).

Перцептивна лексика є однією з найвиразніших показників для характеристики будь-якого об'єкту чи субстанції. Ознаки кольору, запаху є не лише носіями прикмети, вони стають засобами вираження мисленнєвої ознаки, індивідуальних образів та предметів, думок. Саме тому лексика сприйняття відіграє важливу роль для передачі знань, отриманих у процесі засвоєння оточуючого світу. Як наслідок кольороназви та одоративи займають ключові позиції у функціонально-стилістичному аспекті прозових творів.

3.1. Стилiстичнi особливостi кольоративiв

Літературознавець К. Дуб зауважує: «У талановитого письменника колір не може бути нейтральним, не відбивати концепцію дійсності і людини» [24, с. 61]. І. Демченко стверджує: «Колір у художніх творах несе принаймні потрійне навантаження: смислове, описове, емоційне» [19, с. 51].

У творах М. Стельмаха колір функціонує не як безпосередня природна даність, об'єктивно-означальна реалія, а як одна з поетикальних категорій, що набуває певного ідейно-естетичного значення. Автор подає аналітичний образ світу, кольорова гама якого від найменшої забарвленої деталі до складного кольористичного образу-символу підпорядкована синтетичній цілісності задуму.

Характерною рисою аналізованих художніх текстів письменника є вживання кольоролексем у порівняльних зворотах: *Зсутулившись, старий коливається на передку, а позад нього на помісниці вместились **чорні, як шпаки**, дрібнята з глиняними кониками в руках* (1, с. 10); *А посеред цього болота є плесо, де вода така **темна, ніби на чорному камені настояна**, і місяць-білогривець не може просвітити її* (1, с. 1); *І замуликав собі: «А за нами **татари, як ті чорні хмари**, а за нами турки, як із неба кульки ... »* (2, с. 48); *Від **сивого, як смуток**, самогону в одних з'являвся на лицьх піт, а в других – сльози* (3, с. 77); *І тільки тоді Докія з жахом побачила, що обличчя, порепані ноги, жиливі руки матері були **чорні, мов свіжозораний коренистий зруб*** (3, с. 33). У цьому аспекті кольоративи виконують емоційно-оціночну функцію, адже вони не лише конкретизують уявлення про предмет, про який ідеться, а й відображають емоційне ставлення до нього мовця.

Автор використовує складні прикметники, у яких повторюються ті самі або споріднені слова з метою підсилення значення: *Якогось **синього-синього вересневого** вечора він поспішав до неї з робітфаку* (3, с. 2).

Яскравою особливістю є індивідуально-авторське поєднання кольорів, їхніх відтінків, які урізноманітнюють кольорову палітру твору та надають йому ліричності, теплоти: *Що, що, надзигльований? – мов **сіро-блакитнаві**, побризкані росю безсмертники, оживають старі очі* (3, с. 13); *Вона оглянулася довкола, на ті трави, що дрімали в синім мерехтінні, на той **блакитнаво-срібний сон**, що натрушував місяць на землю* (3, с. 21); *Ні, жита я люблю, особливо, як вони половіють, – Семен таки справді любив оті **сизо-срібні** сплески, що бігли-колихались до самого обрію і наколихували молоде зерно* (3, с. 69); *... його передня розпухла нога торкалася й не торкалася землі, а в **чорнильно-синіх** очах загусли хмари, роки та біль* (3, с. 34); *І там, де падають з калини **димчасто-рожеві** краплини, густіше кущується і підводиться трава* (3, с. 52).

У творах кольоративи вживаються в переносному значенні у вигляді метафор за кольором для створення образності, опоетизації предметів та

явищ. Наприклад, номен *чорний*, крім номінативної функції, розкриває психологічний зв'язок зі страхом, тугою, печаллю: *Чорні птахи шарпнули її плечі, груди* (1, с. 39); *Він через силу розплющив вії і побачив на Оксаниних очах чорні сльози ...* (2, с. 83); *Чого ж вони чорні, а не сині, як роса на розквітлому льоні?* (2, с. 18); *... І коси чорними стали в неї* (3, с. 67); рожевий колір додає романтичності, ніжності під час зображення образу: *Як рожеві птахи, зашуміли, заспівали примороззю підкучерявлені очерети, і їхній пух полетів у святешну далечінь, де злегка поскрипував мороз чи земля і на добрий сон вкладалося село* (3, с. 16); *Над серпневим мовчазним степом з густого призахідного різнобарв'я ткалась і курилась ота рожева задумана година, яку добрі люди називають – ще не вечір, але вже й не день* (3, с. 54).

У художніх текстах М. Стельмаха зустрічаються поетичні метафори, які служать засобом створення художнього образу у творі: *І похилив старий обважнілу голову, але враз стрепенувся: хтось невдалік подав йому срібний голос, раз і вдруге* (3, с. 51); *Крийок-крок, крийок-крок! – знову подав голос погонич, а з глибини болота ледь-ледь долинула срібна сурма журавля* (3, с. 66). У цьому контексті номен *срібний* вживається в переносному значенні «мелодійно-дзвінкий, чистий».

Письменник у своїй мовотворчості використовує кольори як засоби тавтології для посилення експресивних та змістових відтінків позначуваних ними понять: *І нема на полях ні жмутків колючого, перепеченого від негоди дроту, ні лінії окопів; навіть свіжі червоноармійські могили розвиваються сплесками ярої чубатої пшениці, горять червоними стрічками маків, сонце піднімають з-під землі* (2, с. 1); *Думаєте, горілка – невірна дівка? – в чверть ока подивився на старого, що погойдував сивину під сивиною колосків, і, кривлячись, перехилив бісову кров* (3, с. 13).

Як різновид тавтології у творі трапляються поетичні плеоназми: *Чого ви такі смутки висипаєте серед білого дня? – почав дід совістити старосту* (1, с. 36).

Цікавим спостереженням є використання автором традиційної поетичної антитези при зіставленні символіки *білого* і *чорного* кольорів (кольоролексеми утворюють антонімічні пари): *То були, Михайлику, видать, чорні черешні, а до білих, ранніх, уже торкнулося літо* (1, с. 58); *Як вам без батька буде на білому світі, на чорній землі?* (1, с. 6); *Оце і все, що лишилося од нього на білому світі, та ще на далекій чорній землі проросло трохи зілля* (1, с. 49).

Характерною особливістю творів М. Стельмаха є використання перифраз: *Зустрічаю яюсь свого друга молодості, теж агронома, чоломкаємось, тиснемо, як парубійки, один одного ручищами, згадуємо зелені роки ...* (1, с. 45) (у цьому контексті словосполучення *зелені роки* означає юність, молодість); *Блиснула блискавка, в її маревному світлі гойднулося червоне поле пшениці, над якою він бився і тремтів кілька років ...* (3, с. 37) (*червоне поле* означає кров).

Письменник у своїх творах застосовує різноманітні поетичні епітети та метафори з метою конкретизації уявлення про предмет, раціоналізації відчуттів: *Нема на тебе, шибайголово в спідниці, ні грому, ні блискавки, ні трісця, ні лихої години, ані синього смутку* (2, с. 76); *... і сум материнських очей і синівську вірність батькам, що шаблями вирубували новий час на чорних та ханських шляхах, щоб вони, ці шляхи, zostалися тільки полином пам'яті, а не шрамами сьогодення?* (3, с. 44); *І хоч зтяжким було для нього весло, але в очах, як і Миколка, тримав цілі броди синьої радості* (3, с. 79).

Цікавим явищем у художніх текстах є застосування такого стилістичного прийому, як оксюморон з метою характеристики складності, внутрішньої суперечності описуваного предмета або явища: *Ось він оглянувся назад, і темні очі блиснули лютою злобою, задимілись синіми білками* (3, с. 71).

Яскравим прикладом є використання кольоративів у складі фразеологічних сполук для підкреслення колоритності та влучності зображуваного предмета: *Певне, так воно завжди буває: папірці мають ціну*

до часу, а золото й час не долає (3, с. 55); Дмитро зразу увесь **побілів**, як **крейда**, тільки чорні очі засвітилися двома лихими вугликами (1, с. 57).

Кольоролексеми можуть входити до складних речень (переважно складнопідрядних) з метою розширення уявлення про зображуваний предмет: *Трохи заспокоївшись, він знову повернувся до класу, до принишклих дітей, спромігся для них на посмішку, спокій і таки закінчив урок, а потім пішов блукати в луги, які вже на своїх долонях тримали **зелень** і перші кетяги первоцвіття* (3, с. 40).

Трапляється використання символів у межах розглядуваних текстів для зображення багатозначності образу: «*Це **синій птах** щастя*», – не раз казав *Ярослав* (3, с. 60). Автор подає алюзію на п'єсу М. Метерлінка, де **синій птах** означає щастя.

Деякі номени відбивають кольористику української народної пісні; вони можуть використовуватися у назвах чи рядках пісень: «*Зеленеє жито, **зеленеє** жито, а ще зеленіший овес*». *Це вже ввечері, посміхнувшись йому, заспіває Докія, та так заспіває, що аж перепілка стихне в житах* (2, с. 42); *А жерниця ноги коле, **Чорну** кровцю проливає, **Чорний** ворон залітає, Тую кровцю попиває* (2, с. 50).

М. Стельмах для підсилення соціальної характеристики зосереджує увагу на кольорі обличчя, зубів персонажа: *І падають вони на **жовті** дитячі личка, на тринадцятий загорьований сніп* (2, с. 70); *Навіть коли матушка сварить її, наймичка насочується сміхом, продаючи **білі** підківки зубів і аж три ямки: дві на щоках, а третю на підборідді* (2, с. 67).

Досить часто акценти зміщено на руки. Ця портретна деталь дуже важлива в передачі психологічного стану персонажів: ***Чорні** пальці глибоко обрізались, але не бризнула кров – лише кілька запечених, з крихітними пухірями шумовиння краплин витиснулися з неживого тіла* (2, с. 30); *І тільки тоді Докія з жахом побачила, що обличчя, порепані ноги, жилаві руки матері були **чорні**, мов свіжозораний коренистий зруб* (2, с. 52).

Отже, стилістичні особливості кольоративів у досліджених творах М. Стельмаха відображаються в продуктивності функціонування кольорів у порівняльних зворотах, поетичних метафорах та епітетах, перифразах, антитезах. Менш продуктивним є застосування таких стилістичних фігур, як оксюморон, тавтологія, символ. Цікавим явищем у художніх текстах є індивідуально-авторське поєднання кольорів та їхніх відтінків, які збагачують кольорову палітру твору.

3.2. Стилiстичнi особливостi запахової лексики

Запахові відчуття допомагають глибше, яскравіше розпізнати складну психологію соціальних подій, людських почуттів, характерів.

Лексико-семантичне поле «запах» утворює складну систему назв, які, функціонуючи в семантико-синтаксичних конструкціях, здійснюють безпосередній зв'язок із реально існуючими в природі запахами та понятійними категоріями, що відображають конкретні відчуття в нашій свідомості.

Аналізована лексика на позначення запахових відчуттів є емоційно-збарвлененою, вона створює додаткову експресію у творах.

У художніх текстах М. Стельмаха, крім прямої вказівки на відповідний запах, одоративи здатні створювати цікаві конкретно-чуттєві образи. Через відтворення запахових відчуттів, які супроводжують опис героїв, письменник характеризує психологічний стан персонажа, його настрої. Почуття байдужості письменник відтворює за допомогою запахових деталей, які долучає до характеристики: *Осіннім приморозком віяло від дружини і, пильніше придивляючись до неї, не помічав теплої години, що могла б розтопити цей приморозок* (1, с. 56).

За допомогою одоративної лексики письменнику вдалося передати якнайповніше запахи рідної природи. Це аромати степу: ... *покласти голову на широкі груди, вдихнути з необвітрених складок одежі пахоці широкого степу чи хмільної діброви* (3, с. 1); *Осіннім полем і осіннім гіркуватим листом*

віє од всієї постаті чоловіка (3, с. 46); запахи броду: *Дістань мені сорочку, яку з бредня пошив: хай і в далеких краях пахне мені нашими бровами ...* (2, с. 66); запахи трав, сіна: *Я був наче п'яний од духу дикого полину, що залляв скелі і напоїв повітря своїм диханням* (3, с. 45); *Там вітер віє в міжгір'я, напоєний дроком і полинами, там молодіють куці, як свіжі дівчата ...* (1, с. 76); ... *Сивий полин і п'янів повіря гіркими пахощами ...* (1, с. 23).

Характерною рисою творів письменника є вживання одоричних лексем у порівняльних зворотах: *І раптом чує, що від нього віє осіннім полем і осіннім гіркуватим листом, як іще вчора віяло від Тимофія* (1, с. 9); *Ту атмосферу носив Кирило з собою, як квітка запах* (2, с. 77); *А небо чисте, і темне, і запашне, немов з фіалок* (2, с. 87). У цьому аспекті одоративи виконують емоційно-оціночну функцію, адже вони не лише конкретизують уявлення про предмет, про який ідеться, а й відображають емоційне ставлення до нього мовця.

Авторський контекст надає лексемам додаткових смислових відтінків (-мед-, -чад-): *Над дорогою часом попадалась уся в цвіту дика груша або куц черемхи з медовим запахом білих делікатних китиць* (2, с. 43); ... *Огонь засичав, причаївся, дихнув чадом і чорним димом ...* (2, с. 36); ... *Колосся вже обсмалилось, придиміло, і сніпки лиш чаділи, облиті водою* (2, с. 25). Такі лексеми у своїй вторинній семантичній функції передають синкретичний образ запаху зі смаковими відтінками.

Цікавим явищем у художніх текстах є застосування персоніфікації для створення образності, опоетизації предметів та явищ, їх своєрідного олюднення: *Тут їх одразу обступила темрява, обгорнули пахощі прив'ялої калини, що висіла на бантинах, обгорнула тиша, в якій чути було, як брід броду подає голос ...* (2, с. 44).

Запахи їжі, напоїв М. Стельмах використовує в описі побуту, створенні картин життя: *Я тихенько відчиняю хатні двері, що знадвору пахнуть горобом і макухою, а з хати – хлібом і калачиками, які стоять у нас на всіх вікнах ...* (1, с. 32); *Безладний гамір, брязк філіжанок, білі чалми, червоні фази*

й міцний запах кави (56, с. 55); *Добравшись до села, Кундрик пішов не до своєї оселі, а в крамницю, відімкнув її і тільки тут почув якусь полегкість за цей важкий день: від його турбот лавушника відділки – дух оселедців, краму, печива, цукерок, смоли – усього того, у що він вrostав десятки років* (3, с. 62).

Митець у своїх творах для створення одоративної лексики застосовує такий стилістичний прийом, як оксюморон з метою охарактеризувати складність, внутрішню суперечність описуваного предмета або явища: *... Щоб нічого не забути ... ані теплого запаху холодіючого тіла, що виповняє хату ...* (3, с. 45).

Науковці, аналізуючи семантику синтаксичних конструкцій зі значенням запаху, звертають увагу на явище синкретизму, бо часто перетинаються компоненти смакових, зорових, дотикових відчуттів та ін. Це спостерігаємо і в творчості письменника: *Се була оргія квітів і трав, п'яний сон сонця, якесь шаленство кольорів, пахоців, форм ...* (2, с. 34); *Запах і барва квіток ставали сильнішими ... Білі троянди, червоні гранати, білі лілеї ... Цілий дощ квітів ... Ллють пахоці в груди* (3, с. 82).

Тож, стилістичний аспект одоративів у прозі письменника відображається у застосуванні в художніх текстах порівняльного звороту, персоніфікації, оксюморону. Яскравою особливістю творів є використання синкретизму, за допомогою якого автор намагається досягти конкретності запахового враження, яскравості та повноти почуттів, оскільки людина відчуває цілий комплекс відчуттів.

Висновки до розділу 3

При дослідженні лексики сприйняття з точки зору функціонально-стилістичного аспекту, крізь призму творчості письменника, вона постає перед нами як явище нового лексичного рівня, граючи важливу роль у створенні художнього образу, у розкритті специфічних авторських прийомів і способів світобачення.

У прозовому ідіолекті М. Стельмаха зорове сприйняття світу відіграє набагато більшу роль, ніж запахове.

Автор у художніх текстах з метою створення художнього образу, конкретизації уявлення про предмет, раціоналізації відчуттів використовує такі тропи, як:

- поетичні метафори та епітети;
- художні порівняння;
- тавтологію;
- поетичні плеоназми як різновид тавтології;
- антитези;
- оксюморон;
- перифраз.

Яскравою особливістю є індивідуально-авторське поєднання кольорів, їхніх відтінків, які урізноманітнюють кольорову палітру твору та надають йому ліричності, теплоти.

У творах письменник застосовує прийом синкретизму, що являє собою результат художнього спостереження, який відображає взаємодію перцептивних модусів (зорового, смакового та запахового).

ВИСНОВКИ

Мовна картина світу, яка відображає особливості світосприйняття людини за допомогою органів відчуттів, є асиметричною: у мові існують розгорнуті ряди слів, які позначають звукові, смакові, зорові та запахові відчуття. Лексика сприйняття являє собою основний пласт словникового складу будь-якої мови, грає важливу роль як при осмисленні її носієм навколишньої дійсності, так і свого внутрішнього світу за допомогою образних засобів.

У лінгвістичній науці існує достатня кількість досліджень, присвячених аналізу звукової, колірної та запахової картини світу. Разом з тим сприйняття потрібно вивчати системно з точки зору індивідуально-авторських способів його репрезентації в художньому тексті. Звернення до системного аналізу перцепцій у конкретному ідіолекті дає можливість показати зв'язок світла зі звуком, кольору із запахом, виявити основні форми сприйняття.

Під час аналізу літератури ми з'ясували, що тривалий час дослідники не могли дати узагальнене визначення лексиці сприйняття через те, що вона містить велику кількість тематичних груп і кожен із дослідників акцентував свою увагу на тому, який більше зацікавлював.

Попри те, що в аналізованій літературі натрапляємо на значну кількість класифікаційних схем лексики сприйняття, у наукових колах все ж таки загальноприйнятою й усталеною є класифікація за видовими номінаціями характеристики перцептивно-інформаційного стану людини. Для дослідження перцептивної лексики в художніх текстах ми розглядали не всі тематичні групи, що класифікуються, а лише її найяскравіші приклади – кольоративи та одоративи.

Дослідивши структурно-семантичні особливості лексики сприйняття в межах художнього тексту, можемо зробити такі висновки:

– серед усього розмаїття кольороназв за відношенням назви кольору до поняття про нього митець найчастіше використовує назви на позначення конкретної колірної ознаки предмета чи явища об'єктивної дійсності

(умотивовані / неумотивовані) (55 %); наступною за чисельністю тематичною групою є назви, які визначають ступінь насиченості та інтенсивності кольорів, не називаючи конкретної колірної якості (25 %); далі – назви для неозначеного кольору, які вказують на загальне забарвлення реалій, не визначаючи його конкретного характеру (13 %); невеликою за кількістю є група назв, що вказують на спосіб поєднання кількох невизначених кольорів у певній формі (11 %); найменшими за чисельністю є назви, що виражають відтінки певного забарвлення предметів і явищ природи (4 %) та назви, які вказують на загальний характер забарвлення реалії, зумовлений дією сонця, вітру (2 %) (див.: **Додаток Б**).

Розглядувані номени у творах можуть використовуватися як у прямому, так і у переносному значенні; найчастіше характеризувати зовнішність людини, предмети навколишньої дійсності, рослинний та тваринний світ, явища природи і т. д. ;

– одоративна лексика допомагає зобразити переважно запахи природи (степу, лісу), абстрактні та специфічні запахи, рідше використовується на позначення ароматів цивілізації;

– характерною особливістю творів М. Стельмаха є уживання змішаних, двох і більше кваліфікацій запаху;

– письменник активно використовує такі частини мови для передачі запаху у художніх текстах: іменники (49 %), дієслова (38 %), рідше з'являються прикметники (13 %);

– частини мови, за допомогою яких передається запах, можуть бути похідними/непохідними; стилістично забарвленими або нейтральними; передавати як приємний запах, так і неприємний;

– склад лексем із семантикою «запах» представлений словотвірними гніздами з одоричною семантикою, саме тому в похідних частинах мови ми виявили певні чергування, властиві сучасній українській літературній мові.

Проаналізувавши функціонально-стилістичні особливості лексики сприйняття в межах художнього тексту, ми дійшли таких висновків:

– у прозовому ідіолекті М. Стельмаха зорове сприйняття світу відіграє набагато більшу роль, ніж запахове;

– автор у художніх текстах з метою створення художнього образу, конкретизації уявлення про предмет, раціоналізації відчуттів використовує такі тропи, як:

– поетичні метафори та епітети;

– художні порівняння;

– тавтологію;

– поетичні плеоназми як різновид тавтології;

– антитези;

– оксюморон;

– перифраз;

– яскравою особливістю є індивідуально-авторське поєднання кольорів, їхніх відтінків, які урізноманітнюють кольорову палітру твору та надають йому ліричності, теплоти;

– у творах письменник застосовує прийом синкретизму, що являє собою результат художнього спостереження, який відображає взаємодію перцептивних модусів (зорового, смакового та запахового).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Александрова С. В. Запахові відчуття – художня деталь в оповіданнях Григора Тютюнника. *Культура слова* : міжвідомчий зб. Київ, 1994. Вип. 45. С. 27–31.
2. Бабій І. М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1997. 21 с.
3. Бабій І. М. Фарби повинні приходити на допомогу слову (кольори в художній мові М. Коцюбинського). *Культура слова*. Київ : Наук. думка, 1997. Вип. 50. С. 26–31.
4. Базыма Б. А. Цветовая символика и психодиагностика. *Вестник ХНУ. Серия психологическая*. Харьков, 2002. № 576. С. 21–25.
5. Берлин Б. Основные цвета : их универсальность и видоизменения. Москва : Знание, 1969. 169 с.
6. Булаховський Л. А. Нариси з загального мовознавства. Київ : Рад. школа, 1955. 247 с.
7. Вайнштейн О. Л. Грамматика ароматов. URL : <http://magazines.russ.ru/inostran/2001/8/vainstein/html>.
8. Вихованець І. Р. Таїна слова. Київ : Рад. школа, 1990. С. 116–124.
9. Власюк В. В. Людина як суб'єкт і об'єкт запахової картини світу. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія філологічна*. Вип. XXIII. Ч. I. Бердянськ : БДПУ, 2010. С. 478–484.
10. Вокальчук Г. М. Словотворчість українських поетів ХХ століття : монографія. Острог : Нац. університет «Острозька академія», 2008. 536 с.
11. Волошина О. В. Роль сенсорної лексики у створенні художньої образності (на матеріалі англійської прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1994. 24 с.

12. Гайдаєнко І. В. Стилiстичнi функцiї назв смаку й запаху в поезiях Яра Славутича. *Донецький вiсник Наукового товариства iм. Шевченка*. Донецьк : Схiдний видавничий дiм, 2007. Т. 16. С. 165–179.
13. Гете И. В. К изучению о цвете. Хроматика. Избранные сочинения по естествознанию. Москва : Изд-во АН СССР, 1957. С. 300–340.
14. Горобець В. Й. З iсторiї назв кольорiв в українськiй мовi. *Культура слова*. Київ : Наук. думка , 1977. Вип. 12. С. 56–65.
15. Гладченко К. Ю. Перцептивна лексика у мовнiй картинi свiту (когнiтивний аспект). *Лiнгвiстичний вiсник*. 2015. Вип. 4. С. 35–43.
16. Григорук С. С. Прагматичнi функцiї кольористичноi лексики у художньому творi. *Вiсник Львiвського унiверситету. Фiлологiчна серiя*. Львiв, 2000. Вип. 29. С. 183–187.
17. Гуменюк І. І. Кольористика у фразеологiї – ключ до культурноi iнтерпретацiї (на матерiалi англiйськоi та українськоi мов). Кам'янець-Подiльський. 2005, Вип. 11. Т. 1. С. 211–217.
18. Деменчук О. В. Оцiнка в семантицi перцептивноi лексики *Мовознавство*. 2012. № 5. С. 41–52.
19. Демченко І. А. Колористика як прикметна ознака поезики Ольги Кобилянської. *Вiсник Запорiзького державного унiверситету: Фiлологiчнi науки*. 1999. № 2. С. 51–55.
20. Денисенко Н. П. Колiр у нашому життi. *Дошкiльне виховання*. 2006. № 11. С. 16–19.
21. Дзiвак О. М. Про систему назв кольорiв у сучаснiй українськiй лiтературнiй мовi. *Українське мовознавство : мiжвiдомчий наук. зб.* Київ, 1975. Вип. 3. С. 25–31.
22. Доленко М. Т. Складнi прикметники на позначення кольору в сучаснiй українськiй лiтературнiй мовi. *Українська мова в школi*. 1956. № 1. С. 18–24.
23. Дроботун А. В. Лексика обоняння в языкe художественной прозы М. А. Шолохова. Москва, 2006. 186 с.

24. Дуб К. С. Ідейно-естетична функція кольору у романах О. Гончара. *Укр. літературознавство*. Львів, 1990. Вип. 55. С. 60–67.
25. Дятчук В. В. Мовні засоби передачі запаху в художньому творі. *Українська мова та література в школі*. 1981. № 5. С. 33–35.
26. Дятчук В. В. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови. Київ : Наук. думка, 1983. 156 с.
27. Дятчук В. В. Як передається в мові відчуття запаху. *Культура слова*. Вип. 15. Київ : Наук. думка, 1978. С. 35–42.
28. Житков А. В. Функционально-семантическое поле восприятия запаха и синестезия одорической лексики в произведениях И. А. Бунина. Екатеринбург, 1999. 190 с.
29. Загоруйко Н. Г. Образотворча роль кольоративів у поезії Тодося Осмачки. *Урок української*. 2001. № 11–12. С. 23–26.
30. Зиммель Г. Ароматы и запахи в культуре. URL : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/2003/sociologi/777>.
31. З історії української лексикології. Київ : Наук. думка, 1980. 263 с.
32. Ивенс Р. М. Введение в теорию цвета. Москва : Искусство, 1969. 442 с.
33. Іншаков А. Є. Історія кольоративів української мови : монографія. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2017. 211 с.
34. Іншакова І. Є. Актуальні проблеми формування одоративної лексики в українській мові. *Українська мова серед інших слов'янських : етнологічні та граматичні параметри*. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2010. С. 53–56.
35. Іншакова І. Є. Одоративна лексика як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Молодий науковець XXI століття* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців. (м. Кривий Ріг, 5 квітня 2012 року). Кривий Ріг. 2012. С. 215–217.

36. Іншакова І. Є. Функціонування одоративів в українській літературі I пол. XIX ст. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького національного університету* : зб. наук. праць. Вип. 10. Кривий Ріг, 2012. С. 24–28.

37. Іншакова І. Є. Функціонування одоративної лексики у прозі М. Стельмаха. *Матеріали наукових читань з нагоди 100-річчя від дня народження Михайла Стельмаха* : зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2012. С. 24–28.

38. Калашник В. С. Усталені звороти з лексичним компонентом на позначення кольору в українській загальномовній та діалектній фразеології. *Людина та образ у світі мови* : вибрані статті. Харків : ХНУ ім. В. Каразіна, 2011. С. 334–339.

39. Классификация запахов Линнея. URL : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/psihologic/777>.

40. Классификация запахов Цваардемакера. URL : http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_psychology/.

41. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. Київ : Наук. думка, 1984. 251 с.

42. Коваль-Костинська О. В. Іменники-назви кольорів у слов'янських мовах (на матеріалі російської, української і болгарської мов). *Українське мовознавство* : міжвідомчий наук. зб. Київ, 1974. Вип. 2. С. 18–28.

43. Ковальова Т. В. Лексико-семантичні поля кольоративів в українській поезії початку XX століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 1999. 18 с.

44. Комарчева Н. В. Семантика похідних, утворених від назв кольорів. *Актуальні проблеми українського словотвору* : матеріали III-ix наукових читань, присвячених пам'яті професора Івана Ковалика. Івано-Франківськ, 1995. С. 77–78.

45. Корчова-Тюріна С. М. Проблема маргінальних форм в європейській культурній сенсоричі : дис. ... канд. філос. наук. Харків, 2001. 223 с.

46. Костяев А. И. Ароматы и запахи в истории культуры : знаки и символы. Москва, 2007. 144 с.

47. Кочан І. М. Запах і слово. Лінгвістичний аналіз : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. С. 122–124.
48. Корновенко Л. В. Значимость цветообозначения в художественной коммуникации. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. Брама, 2006. Вип. 2. С. 162–167.
49. Крижанська О. М. (Синонімічні кольороназви в українській мові). *Урок української*. 2001. № 2 (24). С. 22–24.
50. Крижанська О. М. Яким буває червоне (символічні кольороназви в українській мові). *Українська мова і література в школі*. 2001. № 2. С. 22–25.
51. Критенко А. П. Семантична структура назв кольорів в українській мові. *Славістичний збірник*. Київ. : Вид-во АН УРСР, 1963. С. 97–111.
52. Кульпина В. Г. Научные направления лингвистики цвета : традиции и перспективы. *Языки в современном мире* : материалы конференции : в 2 т. Факультет иностранных языков МГУ им. М. Ломоносова. Москва, 2004. Т. 2. С. 9–26.
53. Кухар Н. І. Семантичний обсяг назв основних кольорів. *Придніпровський вісник*. 2000. Вип. 13. С. 43–50.
54. Куцик О. І. Роль символів-кольоративів у формуванні фразеологічного значення. *Система і структура східнослов'янських мов*. Київ, 2000. С. 187–192.
55. Куцик О. І. Символи-кольоративи «білий» і «чорний» в основі фразеологічних одиниць. *Мова і культура*. Дрогобич. С. 46–52.
56. Макеєнко І. В. Семантика цвета в разноструктурных языках : дис. ... канд. філол. наук. Саратов, 1999. 258 с.
57. Миронова Л. Н. Цветоведение : учебн. пособие для вузов. Минск : Вышэйшая школа, 1984. 286 с.
58. Мойсієнко А. К. Епітет у поезіях Т. Шевченка. *Українська мова в процесі національно-культурного відродження України* : зб. наук. праць. Київ : КДПІ, 1993. С. 145–150.

59. Москович В. А. Семантическое поле цветообозначений (опыт типологического исследования семантического поля) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 1965. 18 с.
60. Наумова И. Л. Из семантических проблем цветописи. Специфика сложных смешанных цветов. Сизый. *Актуальные вопросы риторики и коммуникативной лингвистики*. Москва, 1996. С. 57–66.
61. Обонятельные и вкусовые ощущения. Психологическая энциклопедия. URL : <http://wiki.lvc0.ru/enciklopediya/psixologiya/razdely-psixologii/obshhaya-psixologiya/knigi-po-obshhej-psixologii/glavy-knig-obshhej-psixologii/obonyatelnye-i-vkusovye-oshhushheniya.html>.
62. Обонятельный метод. Классификация запахов. URL : <http://www.znaytovar.ru/s/Obonyatelnyj-metodklassifik.html>.
63. Павлова Н. С. Лексика с семой «запах» в языке, речи и тексте : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Екатеринбург, 2006. 19 с.
64. Пастухова Л. С. Одоративная лексика в произведениях К. Г. Паустовского. *Язык и стиль произведений В. П. Катаева, К. Г. Паустовского, Л. И. Славина*. Одесса, 1987. С. 87–95.
65. Психологічний словник. Київ, «Вища школа», 1982. 215 с.
66. Полюга Л. М. Українська абстрактна лексика XIV – першої половини XVII ст. Київ : Наук. думка, 1991. 238 с.
67. Різун В. В., Непийвода Н. Ф., Корнеєв В. М. Лінгвістика впливу. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2005. 148 с.
68. Семашко Т. Ф. Етностереотипи тактильного модусу сприйняття: динаміка становлення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. 2015. Вип. 17 (1). С. 39–42.
69. Ставицька Л. О. Про паронімічну формулу білий біль у мові сучасної поезії. *Стилістика української мови* : зб. наук. праць. Київ : КДП, 1990. С. 18–25.
70. Ставицька Л. О. Стань кризь призму запаху. *Вісник Львівського ун-ту. Серія філологічна*. 2006. Вип. 38. Ч. II. С. 72–78.

71. Тонквист Э. Г. Аспекты цвета. Что значит и как могут быть использованы. *Проблема цвета в психологии*. Москва : Наука, 1993. С. 5–53.

72. Тулюлюк К. В. Лінгвопрагматика сенсоризмів у гендерному вимірі (на матеріалі англійськомовної прози початку ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Чернівці, 2016. 20 с.

73. Українська мова. Енциклопедія. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. Бажана, 2004. 832 с.

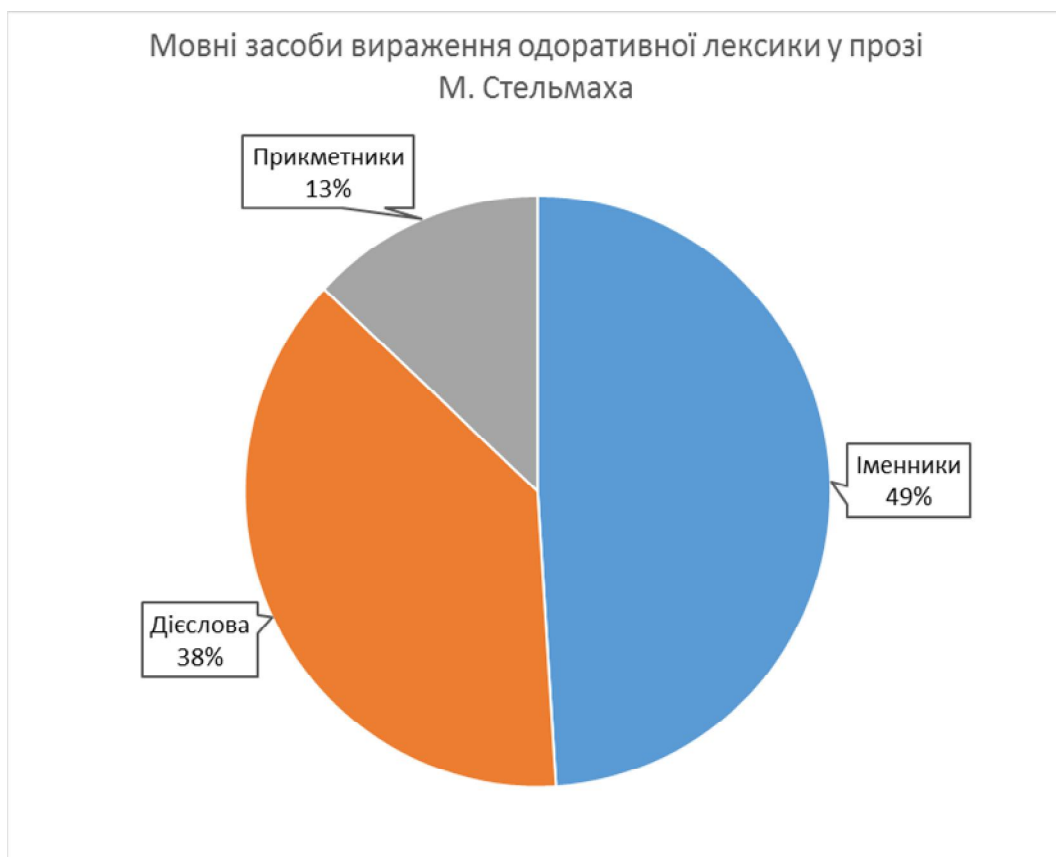
74. Чак Є. Д. Барви нашого слова. Київ : Рад. школа, 1989. 176 с.

75. Шулінова Л. В. Синестезії в індивідуальній мовній картині світу митця. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2011. № 22. С. 58–75.

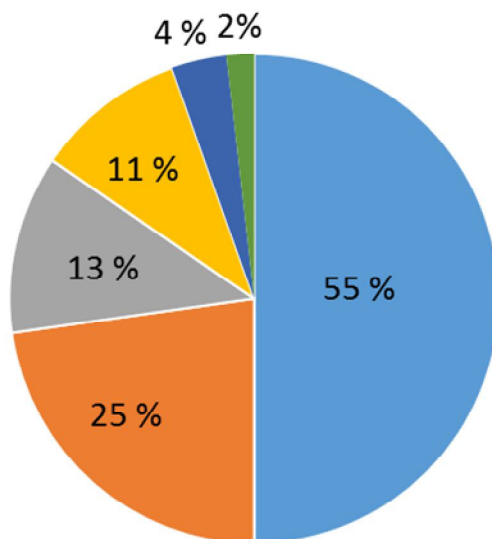
76. Шулінова Л. В. Синестезії в мовотворчості Лесі Українки. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ : ВД Дмитра Бураго, 2001. Вип. 34. С. 349–353.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стельмах М. П. Велика рідня. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=324>.
2. Стельмах М. П. Гуси-лебеді летять. URL : <http://www.ukrcenter.com/Література/Михайло-Стельмах/21139-14/Гуси-лебеді-летять>.
3. Стельмах М. П. Чотири броди. URL: <http://ukrcenter.com/Література/Михайло-Стельмах/21138-13/Чотири-броди>.

Класифікація кольороназв у творчості М. Стельмаха

- Назви на позначення конкретної колірної ознаки
- Назви, які визначають ступінь насиченості та інтенсивності кольорів
- Назви для неозначеного кольору
- Назви, що вказують на спосіб поєднання кількох невизначених кольорів у певній формі
- Назви, що виражають відтінки певного забарвлення предметів
- Назви, які вказують на загальний характер забарвлення реалії